

Att bo på landet är olika

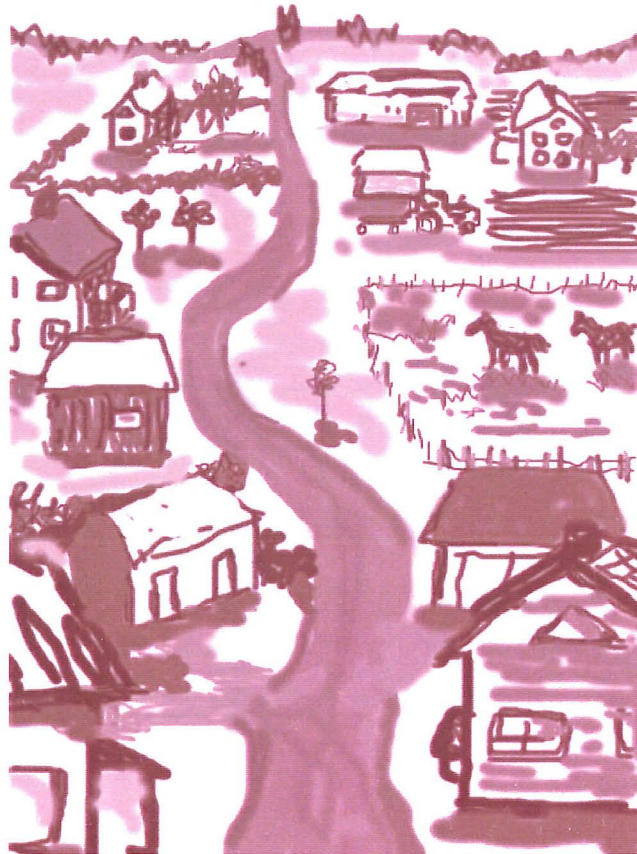
En miljöpsykologisk studie av hur
landsbygdsbor ser på boendemiljö och byliv

Maria Nordström

Kulturgeografiska Institutionen vid Stockholms Universitet

Fredrika Mårtensson

Institutionen för landskapsplanering Alnarp



ÄTT BO PÅ LANDET ÄR OLIKA
EN MILJÖPSYKOLOGISK STUDIE AV HUR
LANDSBYGDSBOR SER PÅ BOENDEMILJÖ OCH BYLIV



Att bo på landet är olika

En miljöpsykologisk studie av hur
landsbygdsbor ser på boendemiljö och byliv

Maria Nordström

Kulturgeografiska Institutionen vid Stockholms Universitet

Fredrika Mårtensson

Institutionen för landskapsplanering Alnarp

Rapport 01:4



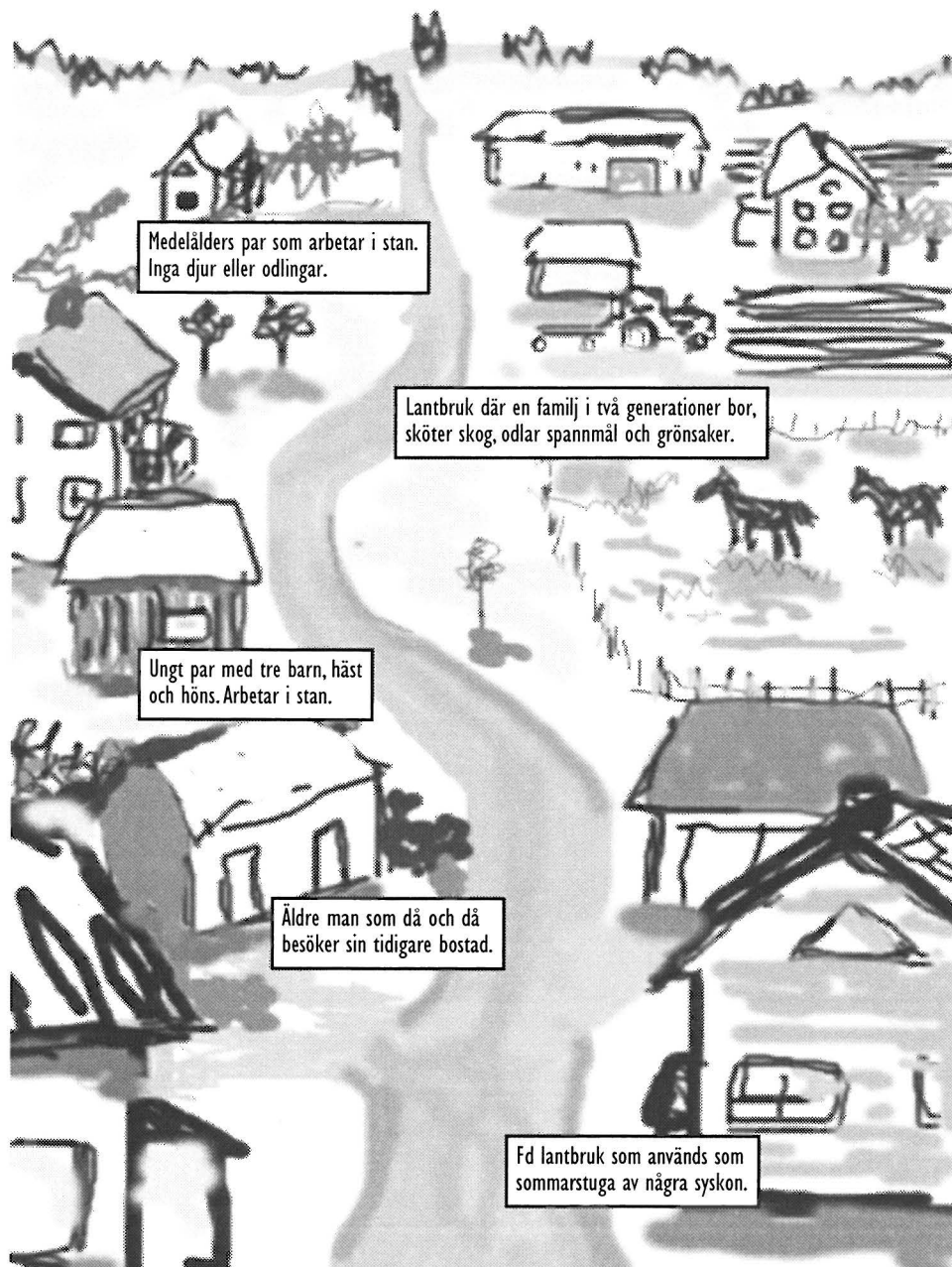
INSTITUTIONEN FÖR LANDSKAPSPLANERING ALNARP

Sundsvägen 6
230 53 Alnarp
tel. 040-4150 00
fax 040-465442

Distribution
tel. 040-415418

ISSN 1403-0268
ISRN SLU-LPA-R-01/4-SE

Form och layout: Plason media, Alnarp
Tryck: Förvaltningsavdelningens repro vid SLU Alnarp 2001



Figur: Att bo på landet är olika. Schematisk bild av en by några kilometer utanför en av de större tätorterna i Falköping och Tidaholms kommuner. Den visar hur hus och gårdar används på olika sätt av dagens invånare.

INNEHÅLL

Ett uppdrag inom NOORD XXI-projektet	3
Anknytning till några aktuella forskningsrapporter om landsbygdsboende	5
Rapportens uppläggning	6
Sammanfattande avsnitt med slutsatser	7
Rörlighetens betydelse för landsbygdens framtid	
Uppväxtmiljöns och ”miljöarvets” betydelse för framtida val av boende	
Drivkrafter för bosättning på landsbygden och olika sätt att leva	
<i>Traditionell landsbygdsproduktion</i>	
<i>Bra och billig bostad nära naturen</i>	
<i>Praktisk verksamhetslust och mindre företag</i>	
<i>Bättre livskvalitet och lokal gemenskap</i>	
Det lokala livets betydelse i människors vardag	
Två olika sätt att arbeta med landsbygdsutveckling	
Planeringskonsekvenser av att synen på landsbygds miljön varierar	
Ett livscykelperspektiv på boendet – barndom, ungdom, vuxenliv och ålderdom hör ihop	13
Bakgrund	
Nya levnadsmönster i samhället och på landsbygden	
Grannar i samma by lever helt olika liv – som i stan	
Uppväxtmiljöns ”arv”	
Landsbygden som uppväxtmiljö för barn	
”Miljöarvet” - från en generation till nästa	
Hur väljer ungdomar? Två 16-åriga pojkars framtidsplaner	
Gymnasister på väg hemifrån: var kommer de att bo?	
Hur kommer pensionärer vilja bo?	
Slutsatser	
Människors olika drivkrafter för att bo på landsbygden	24
Varför är drivkrafter intressanta att få kännedom om?	
Att utveckla och dra nytta av personlig läggning och intressen	
Fritidsböndernas engagemang	
Samhörigheten med tidigare generationer och jordens betydelse	
Landsbygdens sociala kontaktmönster	
Att utnyttja kvaliteter för egen del och för att försörja sig	
Landsbygdens ”frihet” lockande för en del stadsbor	
Slutsatser	
Bylivets olika sidor	30
Bakgrund	
Det lokala livets byggstenar: informella nätverk, föreningar och service	

Lokala verksamheters betydelse för det sociala livet	
Lokal service värderas högt men prioriteras inte	
Invånarna blir mer och mer rörliga	
Bilberoendet - en självklarhet för vissa och ett gissel för andra	
Idealbilder om byliv som förvirrar	
Hur länge är man nyinflyttad?	
Slutsatser	
Utvecklingsarbete med landsbygdsbor i Falköping och Tidaholm	37
Informellt och formellt sätt att arbeta med lokal utveckling	
Slutsatser	
Summary in English	40
Referenser	50
Bilagor	
Karta	52
Beskrivning av intervjuer och enkäter, intervjuteman och enkätfrågor samt förteckning över medverkande intervjupersoner	53
Intervjupersonernas hemorter	59

ETT UPPDRAG INOM NOORD XXI-PROJEKTET

NOORD XXI är namnet på ett projekt inom Interreg IIC, vilket samtidigt utgjort en del av EU:s arbete med regional utveckling, European Spatial Development Perspective, ESDP. Projektet, som avslutades i början av 2001, har haft som rubrik "Quality by identity – beyond traditional spatial and economic development". I NOORD XXI har Västra Götaland deltagit som region tillsammans med East Lothian Council och Aberdeenshire Council i Skottland, Provincie Groningen i Nederländerna och Buskerud fylke och Östfold fylke i Norge. Inom Västra Götaland har Falköpings och Tidaholms kommuner medverkat med lokala landsbygdsutvecklingsprojekt. Uppdraget, vars resultat beskrivs i den här rapporten, har gällt att utifrån intervjuer och enkäter med boende utanför Falköpings och Tidaholms tätorter beskriva hur människor upplever och värderar landsbygden som boendemiljö.

Detta är en kvalitativ miljöpsykologisk studie, som huvudsakligen utifrån intervjuer med olika människor på landsbygden beskriver och analyserar landsbygdsboers sätt att leva, landsbygdslivets särskilda kvaliteter för dem och bylivets roll i deras vardag. Rubriken för studien har varit "Invånarnas situation – förutsättningar för utveckling, förändring och dialog". Med planerartermer kan man säga att studien anlägger ett "bottom up"-perspektiv på den situation med utflyttning och ökande gleshet på landsbygden, som utgör problemet för de båda kommunerna.

I en annan studie har en analys gjorts av de dokument om landsbygdsutveckling som de båda kommunerna formulerat som grund för sin planering och framtidssatsning. Denna analys har redovisats av Erna Wenche Östrem i "Landsbygdsutvikling i Falköping og Tidaholm. En dokumentanalyse med noen referanser til Buskerud og Aberdeenshire" (Wenche Östrem 2000). Med planerartermer kan man säga att här har perspektivet i stället varit "top down".

Det är väsentligt att tänka på att när man tillfrågar människor om deras situation så beskriver de den utifrån sitt arbete, sin familjesituation och sin vardag i det meningssammanhang som gäller för dem. Man kan med andra ord inte få direkta svar på de frågor, som man själv som planerare arbetar med. Man måste försöka föra över de erfarenheter, upplevelser och värderingar, som människor ger uttryck för i sina berättelser, till den speciella terminologi, som råder inom fysisk planering och upprätta ett samband med de frågor som planeringen har ansvar för. Denna överföring är inte enkel att göra, främst kanske därför att planering sker på en översiktlig och abstrakt nivå, medan människor lever sina liv i en konkret och påtaglig vardag. Men för att planeringen ska ha ett värde och vara relevant måste planerare och politiker förstå, i vilket sammanhang den ingår och påverkar "det verkliga livet". En framgångsrik planering är självklart sådan som underlättar och berikar vardagslivet för invånarna. Detta förhållande gäller också de landsbygdsutvecklingsprojekt som nu drivs i Falköping och Tidaholm. Vår uppgift har inte varit att utvärdera dessa. Däremot har vi i våra intervjuer med landsbygdsboende personer frågat om de känt till projekten och vilka synpunkter de har på dem. Vi redovisar dessa synpunkter i vår rapport.

Vi hoppas att vår studie kan stimulera planerare att se nya mönster i landsbygdsboers beteende, eventuellt ompröva sina föreställningar om landsbygdsboendes vardag och utveckla nya planerartermer, som passar dagens situation på landsbygden. Den tidigare vedertagna uppdelningen i stad/land kan behöva omprövas.

För värdefulla synpunkter på vårt manuskript tackar vi våra samarbetspartner i Falköpings och Tidaholms kommuner och i Västra Götalandsregionen. Vi tackar också våra intervjupersoner, utan vars medverkan denna studie inte hade kunnat genomföras.

ANKNYTNING TILL AKTUELL FORSKNING OM LANDSBYGDSBOENDE

Samtidigt som vi har genomfört vår miljöpsykologiska studie har Jan Amcoffs avhandling i kulturgeografi, "Samtida bosättning på svensk landsbygd", publicerats (Amcoff 2000). Den förmedlar samma insikt som vår studie, nämligen att landsbygdsutvecklingen idag måste ses i ett vidare samhällsligt perspektiv och inte som uttryck för en rural process skild från vad som händer i urbana områden. Amcoffs studie har ingått i projektet "Mälardalens landsbygd i förändring". Från detta projekt har en annan avhandling i kulturgeografi publicerats, nämligen Susanne Stenbackas "Landsbygdsboende i inflyttarnas perspektiv. Intention och handling i lokalsamhället" (Stenbacka 2001). Också med Stenbackas avhandling har vår studie en del beröringspunkter. Vårt fokus på intervjupersoner har dock inte bara gällt inflyttare utan även sedan länge på landsbygden bosatta personer. Att dessa olika personers sätt att leva idag gör landsbygden mera heterogen till sin karaktär än den kanske tidigare har varit eller än vad man föreställt sig att den har varit, har vi velat understryka genom valet av rubrik för vår rapport. Med rubriken "Att bo på landet är olika" har vi velat betona att det finns potential till en intressant social dynamik bland landsbygdsbefolkningen, precis som man förutsatt och vetat att fallet varit bland stadsbefolkningen.

Karin Tillbergs avhandling, också den i kulturgeografi, "Barnfamiljers dagliga fritidsresor i bilsamhället – ett tidspussel med geografiska och könsmissiga variationer", visar, liksom vår studie, vilken stor roll biltransporterna spelar för barnfamiljerna på landsbygden (Tillberg 2001). I våra intervjuer med barnfamiljer – liksom med andra intervjupersoner - kan vi se bilens stora betydelse för möjligheten att bo och trivas på landsbygden så som den ser ut idag. Att bo på landsbygden innebär inte för dagens människor att de känner sig begränsade till att alltid uppehålla sig där. Många landsbygdsbor framstår som mycket rörliga personer i vår studie.

RAPPORTENS UPPLÄGGNING

Människor har olika drivkrafter för sin bosättning på landsbygden. Det finns olika sätt att leva; en del mera modernt, andra mera traditionellt präglade. Detta betyder att landsbygdsbors önskemål om den framtida gestaltningen av hembygden liksom dess olika funktioner för sina invånare, vilken det ju är planeringens uppgift att hantera, varierar. Möjligheterna till samverkan mellan landsbygdsbor kan vara många, beroende både på individerna och på den tradition av samverkan som finns på platsen där de bor. En fråga är vilken betydelse den gamla byorganisationen kan ha för dagens och framtidens landsbygdsbor. Falköpings och Tidaholms kommuners satsning på landsbygdsutvecklingen har som syfte att stimulera byalag och samarbeta med personer som representerar byn. Uppfattningar om byn och värdet av att tillhöra en by finns som tema i våra intervjuer och återspeglar byns betydelse – eller avsaknad av betydelse – för våra intervjupersoner.

Rapporten är uppdelad i två delar, av vilka den första omfattar två avsnitt som ur livscykel- och individperspektiv beskriver olika hållningar till omgivning, natur och platser hos personer i olika åldrar och deras drivkrafter för att bo där de bor och önskan om att stanna kvar i hembygden. Denna del ger en bakgrund till den andra delen. Den andra delen beskriver i ett avsnitt hur bylivet fungerar och inte fungerar på olika platser för de människor som bor där. Därefter beskrivs landsbygdsbors deltagande i och synpunkter på utvecklingsarbetet i Falköping och Tidaholm. I två bilagor redovisas metoderna som använts i studien liksom antal intervjupersoner och intervjupersonernas byhemhörighet. Allra först presenteras ett sammanfattande avsnitt med slutsatser från studien. En engelsk sammanfattning finns sist i rapporten.

SAMMANFATTANDE AVSNITT MED SLUTSATSER

Rörlighetens betydelse för landsbygdens framtid

Människor anpassar sig till rådande samhällsförhållanden, men ofta långsamt. Idag ser vi att det i Sverige finns en stor inflyttning till de stora städerna och universitetsorterna, men också att den tätortsnära landsbygdens befolkning ökar. En stor del av dem som bosätter sig på den tätortsnära landsbygden är unga barnfamiljer. Vi vet att många yngre vuxna återvänder till sin hembygd efter en tid på annan ort eller söker upp en bygd som påminner om den egna uppväxtmiljön.

Fler människor väljer också idag att bo på pendlingsavstånd från sina arbetsplatser. Arbetstiderna har förändrats och blivit mera flexibla och via informationsteknologin har det öppnats möjligheter att arbeta hemifrån. Den strikta uppdelning mellan arbete och fritid som präglade industrisamhället har försvunnit i många yrken. Det har i många fall skett en frigörelse från bestämda geografiska platser i arbetslivet och därmed har individens eget val av plats att bo på fått ett större utrymme. Mer personliga önskemål, värderingar och erfarenheter från uppväxten och barndomsmiljöerna kan ges större utrymme i valet av bostadsplats. Människor har blivit allt rörligare även på fritiden. Individen kan välja en rofylld plats att bo på men samtidigt vilja kunna ta sig därifrån när som helst och söka upp platser med andra kvaliteter.

Att leva på landsbygden i Falköpings och Tidaholms kommuner är som vi påpekar på flera ställen i vår rapport och i titelrubriken, ofta mycket "olika". Det finns många olika sätt att ordna vardagen och förhålla sig till landsbygdens miljö. Lantbrukare och företagare med försörjningen kopplad till landsbygdsmiljön samt i viss mån småbarnsföräldrar, en del äldre och andra med större svårigheter att förflytta sig är i vardagen beroende av och bundna till platsen och den närmaste omgivningen.

Gemensamt för de flesta boende på landsbygden tycks vara den stora vikt de fäster vid den fysiska miljön där de bor. Platserns kvaliteter är avgörande för deras trivsel. Landsbygdens mindre intensiva sociala miljö och långsammare förändringstakt än i städerna tycks lägga grunden för en bundenhet till den fysiska miljön; till husen, marken och naturen. Även hos många inflyttade tycks en stark känslomässig relation till platsen kunna bli viktig och ofta utvecklas mera än den sociala samhörigheten med landsbygdens befolkning. För vissa personer framstår dock det sociala livet på landsbygden som bättre och mera äkta på landsbygden än i staden.

Uppväxtmiljöns och "miljöarvets" betydelse för framtida val av boende

De föreställningar som påverkar var vi väljer att bosätta oss förändras långsamt. Vi har här valt att tala om ett "miljöarv" som förs över från en generation till nästa för att betona långsamheten i förändringarna och för att peka på betydelsen av att dessa förs över från en generation till en annan, från föräldrar till barn. Ett livscykelperspektiv på boendet gör det möjligt att studera hur olika åldersgrupper använder landsbygdens miljö och hur dessa olika grupper förhåller sig till varandra och hur miljöarvet förmedlas.

Genom att beskriva ett livscykelperspektiv på boendet har vi velat betona att individens sätt att förhålla sig till sin omgivning är beroende av ålder och skiftande behov i olika livsskeden. Samtidigt hänger de olika åldrarna samman genom att vi bär med oss ”miljöminnen” som formar våra senare och nuvarande relation till miljön. Det framgår hur viktig uppväxttiden är inte bara för barnen och ungdomarna själva, utan också för deras föräldrar, far- och morföräldrar. Möjligheterna att förmedla ett ”miljöarv” skapar ett meningsfullt sammanhang för individen och vidmakthåller sammanhållningen mellan generationerna. Möjligheten att förmedla sådant arv som hänger intimt samman antingen med specifika platser eller specifika fysiska kvaliteter, tycks vara viktigt både i grupper som präglas av mer traditionella sätt att leva knutna till lantbruk och i de grupper som idag flyttar in i området.

I vilken mån människor lyckas hitta sätt att förena de boendekvaliteter som de söker med försörjning och andra intressen avgör hur attraktiv landsbygden framstår för dem som boendemiljö. Ekonomin, det lokala sociala livet, kommunikationerna och servicen är några av vardagslivets olika pusselbitar som måste fungera och passa ihop för att människor ska kunna finna sig till rätta.

Drivkrafter för bosättning på landsbygden och olika sätt att leva.

Vi har också valt att ta reda på hur människors drivkrafter hänger samman med de platser de bor på och de verksamheter de ägnar sig åt. De plats- och naturbeskrivningar som vi återger har bestämda kvaliteter för våra intervjupersoner, som är djupt förankrade i deras värderingar och tidigare upplevelser och erfarenheter. Vi ser det som en viktig uppgift för planerare att kartlägga sådana bestämda miljökvaliteter för att använda dem som underlag för att skydda och vidareutveckla dessa platser.

Bakom valet av plats att bo på finns ofta starka och tydligt känslomässigt präglade drivkrafter, som är kopplade till egna ”miljöminnen” och föreställningar om hur man lever ett gott liv. Gemensamt för många av dessa föreställningar är stillheten och lugnet på landsbygden. Boendemiljön skall vara en lugn plats att återkomma till efter ett stressigt arbete eller som bakgrund till eget skapande. Småbarnsföräldrar tycks ofta betrakta miljön i sig som en positiv kraft i barnens utveckling. Vissa har sökt sig till landsbygden för att komma ifrån påfrestningar i stadsmiljön. Landsbygdens betydligt lägre huspriser bidrar självklart till att göra boendet attraktivt, inte minst i ett geografiskt område som detta som är relativt nära flera mindre städer och Göteborg.

För dem som har en förankring på landsbygden – genom att aldrig ha flyttat därifrån eller genom att ha bott på landsbygden under sin uppväxt – erbjuder livet på landet utrymme för olika eftertraktade aktiviteter. I ett stadsboende utan sådana möjligheter kan dessa människor känna sig instängda, isolerade och passiviserade. Ibland hoppas man att de verksamheter som man bedriver hemma i liten skala skall kunna bli en bas för framtida försörjning. Man ordnar exempelvis konstutställningar, ridkurser, naturutflykter och kurser i hantverk och hoppas att dessa ska bli lika attraktiva för stressade stadsbor som man själv upplever dem.

Vi kan konstatera att det sociala livet på landsbygden ibland upplevs positivt och som mer äkta än staden. Individens delaktighet i familjen och hushållet eller inlemmande i någon annan typ av grupp upplevs av en del människor som en trygghet.

Vi har funnit olika förhållningssätt till landsbygdens miljö, dess bebyggelse och landskap, vilka bland annat kan kopplas till försörjningssätt, livsstilar och uppväxtförhållanden. Livsstilen spelar en avgörande roll för vilka kvaliteter på landsbygden man bedömer som värdefulla. Beskrivningarna nedan tjänar till att lyfta fram några levnadsmönster, som med sina speciella kännetecken gör olika relationer till landsbygds miljön tydliga:

- Traditionell landsbygdsproduktion

Ett förhållningssätt är förknippat med aktivt lantbruk och produktionens beroende av brukande och i regel ägande av mark och djur. Här finner man lantbrukare men även företagare som för sin försörjning är beroende av vad marken eller djuren producerar. Detta förhållningssätt kan karakteriseras som nyttoinriktat och ofta men inte alltid traditionsbundet. En del lantbrukare har ärvt sina gårdar medan andra är inflyttade. Bland lantbrukarna finns stora skillnader i hur de lever beroende på lantbrukens storlek och produktionens inriktning. En del lantbrukare följer i föräldragenerations fotspår, andra har skapat något nytt och eget.

- Bra och billig bostad nära naturen

För vissa personer är landsbygden främst en boendemiljö med särskilda miljökvaliteter såsom närhet till naturen och lugn. Naturen nyttjas på ett sätt som också många villaboende gör i mindre samhällen. Man promenerar, plockar svamp och bär och odlar i mindre skala. Man är inriktad på fritid och rekreation, ofta i kontrast till ett stressigt arbete. Med bilen rör man sig vanligtvis över ett stort geografiskt område för att nå sitt arbete och besöka de personer och platser man finner intressanta. Man vill gärna ha ett modernt och praktiskt hus. Anledningen till man valt att bo på landsbygden och tycks ha lätt att finna sig tillrätta i denna miljö uppges ofta vara att man är uppvuxen på landsbygden. Om det är på denna landsbygd eller någon annanstans tycks spela mindre roll för att man skall känna sig hemma i miljön. Genom sin uppväxt är man van vid att leva nära naturen och har kunskaper som gör att man kan utnyttja den väl. Man har en viss förståelse för landsbygdens speciella villkor och människors sätt att tänka i dessa miljöer. Kunskap om det sociala livet i byarna gör att man vet vilka kanaler och handlingsmöjligheter som finns. Byns sociala liv är i förhållande till den privata sfären ofta av perifert intresse och något som man inte alltid vill bli en del av.

- Praktisk verksamhetslust och mindre företag

Att till en låg kostnad få utrymme för en mindre verksamhet eller en hobby är ett skäl för många personer att flytta till landsbygden. Små gårdsmiljöer med mark ger utrymme för hästar och andra djur, trädgård och grönsaksodling som man vill ägna sig åt på sin fritid liksom matförädling eller renovering av gamla byggnader. Ibland ägnar man sig åt mera udda verksamheter som uppfödning av zoologiska fåglar eller renovering av motorcyklar. Inte sällan har dessa personer en förhoppning att deras hobby skall leda till inkomster, som gör att de åtminstone delvis kan försörja sig på verksamheten. Samtidigt har verksamheten ett egenvärde för personen och utgör den viktigaste drivkraften till att bo som man bor. Detta egenvärde framstår som lika viktigt som verksamhetens eventuella lönsamhet. Det är alltså stor skillnad på detta sätt att leva och förhålla sig till praktisk verksamhet och det sätt som präglar lantbrukare, eftersom de senare driver större verksamheter och i vinstgivande syfte. Dessa båda grupper har emellertid det praktiska intresset gemensamt. De arbetar delvis med samma sysslor i vardagen och har erfarenheter av att ta hand om djur, mark och maskiner. För den här gruppen av landsbygdsboende är verksamheten på fastigheten det centrala och de uppfattas ofta som "begripliga" av sin omgivning, dels därför att de delar en praktisk inriktning med lantbrukarna, dels därför att de på sina fastigheter är synliga i sina verksamheter.

- Bättre livskvalitet och lokal gemenskap

Det finns personer som tydligare än andra uppfattar sin boendemiljö som en del av det omgivande kultur- och lokalsamhället och gärna engagerar sig för detta. Dessa personer vill ofta ha en äldre välbevarad byggnad som bostad. Ibland har dessa personer en uttalad önskan om att leva ett mer miljöanpassat liv bl a med mindre bilåkande. I praktiken är många bland dessa inflyttare pendlare och rörliga även på fritiden. Ibland har dessa personer negativa erfarenheter av storstadsliv och söker ett annat sätt att leva på landsbygden. Landsbygdslivet uppfattas av dem som mera "äkta" och med förutsättningar för exempelvis en god sammanhållning inom familjen. De har ofta också stora förväntningar på hur det sociala livet gestaltar sig i en miljö, där individen är mindre anonym. Äldre bybor kan uttrycka förvåning över att personer som dessa engagerar sig i "deras" bygd och bryr sig om hur deras förfäder levde! För dessa personer utan förankring i bygden är intresset för det lokala ett sätt att upprätta en relation till platsen, som de som vuxit upp där eller länge bott på platsen redan har. Många gånger är de nyinflyttades lokala engagemang en god strategi för att bli del av ett socialt nätverk. De tycks ofta bereda att engagera sig för bygden och kan bli viktiga drivkrafter i dess utveckling.

Det lokala livets betydelse i människors vardag

Lokala sammanslutningar i byarna betraktas vanligtvis som naturliga och legitima arenor att driva landsbygdsutveckling på. Byarna förväntas kunna arbeta för invånarnas gemensamma bästa. Samtidigt är byarna präglade av sin historia och har av tradition varit bättre på att upprätthålla än på att skapa nya strukturer. Om denna nivå verkligen skall fungera som arena för förändringsarbete måste man ta reda på hur byarna fungerar idag och hur olika gruppers relation till lokalsamhällena ser ut.

Det lokala livet i byarna består framförallt av informella sociala nätverk som utvecklats över lång tid i byns historia och av lokala föreningar som utgår från platsen eller olika intressen. Kyrkan spelar ofta en viktig social roll. Där det finns en lanthandel eller någon annan lokal service är denna högt värderat. Det handlar om de möjligheter till sociala kontakter dessa kan ge och att de kan bidra till känslor av samhörighet i lokalsamhället. Det praktiska behovet av en viss service tycks mindre väsentlig i sammanhanget, därför att man i praktiken ofta väljer att åka till andra ställen där utbudet är större och priserna lägre.

Bättre kollektiva kommunikationer är det vanligaste önskemålet hos intervjupersonerna för att göra landsbygden ett bättre ställe att bo på för alla åldersgrupper men särskilt för ungdomar och äldre. Det finns också personer som ser sitt landsbygdsboende som ett "miljöval" och funderar mycket på hur vardagens transporter kan ordnas utan bil. I det stora hela ser man dock transporter med bil som en självklar del av vardagen och med bil söker man upp det man behöver över ett större område. Vissa uppfattar landsbygden i Falköping och Tidaholm som "centralt" belägen genom att det ligger flera städer med bara några mils mellanrum i området och många utnyttjar möjligheten att välja stad efter tillfälle. Tillhörigheten till en viss kommun är väsentlig för flertalet; en del äldre identifierar sig även med ett bestämt lokalsamhälle på landsbygden.

En del byar beskrivs som "framåt" och "livaktiga", andra som "tråkiga", "tomma" utan mening för sina invånare. En del inflyttade talar om utanförskap i förhållande till dem som bott länge på platsen. De kan likväl ha gjort sig hemmastadda på andra sätt och fått en stark

relation till hus och mark. Andra personer saknar helt uppfattning om den by de hör till och ser sig inte som en del av något lokalsamhälle överhuvud taget.

Beroende på vilka drivkrafter som gjort att man bor på landsbygden, vilken livsstil man har och hur man ordnat sin vardag så har man olika behov av och förväntningar på det lokala livet. Många bär på positiva bilder av ett socialt aktivt byliv som är hämtade från en annan tid med dess annorlunda sociala struktur och villkor. Förr tillbringade människor mycket mer tid i byarna. När människor pendlar och även på fritiden ofta prioriterar andra platser, så är dessa bilder från förr en dålig vägledning för hur dagens lokalsamhällen kan fungera. Det finns utrymme för mycket strategiskt tänkande och uppfinningsrikedom för att byarna som lokalsamhällen skall kunna få en samlande funktion för dagens alltmer mångkulturella och rörliga landsbygdsbefolkning

Två olika sätt att arbeta med landsbygdsutveckling

I de två kommunerna Falköping och Tidaholm görs aktiva satsningar på att involvera invånarna på landsbygden i lokalt utvecklingsarbete. I båda kommunerna utgår detta arbete från befintliga sociala sammanhang i byarna. Genom att olika grupper av landsbygdsbor har olika förhållande till dessa sammanhang så styr det i hög grad vilka som deltar i det vidare arbetet och även vilka frågor som tas upp. I övrigt har man närmat sig uppgiften på olika sätt.

I Falköping har det anställts en person med speciellt ansvar för landsbygdsutveckling. Han åker ut till människor i olika grupper på landsbygden för att på plats ta reda på och diskutera med dem hur deras byar fungerar och hur livet där kan förbättras. Framgången med detta informella arbetssättet bygger på denna persons förmåga att med lyhördhet kunna tolka lokalsamhällets behov, bidra med kunskap till befolkningen i byarna och lotsa byarnas önskemål vidare till planerarna i kommunen.

I Tidaholm har strategin i stället varit att involvera invånarna i kommunens formella planeringsprocess. Som pedagogiskt redskap har kommunens planerare använt sig av frågeformulär som handlar om hur invånarna ser på byns kvaliteter och framtid. Dessa formulär har delats ut i byarna och sedan skickats tillbaka till kommunens planerare, som har sammanställt dem

Genom att arbeta utifrån befintliga sociala sammanhang i byarna når dessa båda former av landsbygdsutvecklingen dem som redan är aktiva i olika former. Flertalet av våra intervjupersoner var inte aktiva inom landsbygdsarbetet och hade endast hört talas om detta genom vad de läste i tidningarna. Detta kan delvis förklaras av att arbetet pågått under en relativt kort tid.

Satsningen på att involvera invånarna mera direkt i den kommunala planeringen som i Tidaholm och på det mer informella stödet till eldsjälarna som i Falköping är två arbetssätt som kompletterar varandra. Det behövs både personer som kan driva fram förändringar och personer som i ett mer långsiktigt arbete kan utveckla planeringens redskap för en bättre dialog med invånarna. I en långsiktig strategi för landsbygdens utveckling skulle det också vara bra med en analys av platskvaliteter och det lokala livets funktion för invånarna på olika platser i kommunerna, liknande den som vi presenterar i vår studie.

Planeringskonsekvenser av att synen på landsbygds miljön varierar

Människor med olika förhållningssätt till natur och omgivning på landsbygden har olika inställningar till vad som är viktigt att utveckla i bygden, hur mycket planeringen ska gripa in i vardagslivet och hur mycket man själv ska delta och engagera sig i landsbygdsutvecklingen. Man gör olika prioriteringar mellan det egna och det gemensamma. Alla ser inte betydelsen av det gemensamma som intressant utan kan uppfatta det som inskränkningar i deras frihet och oberoende. Dessa personer uppskattar just de möjligheter till mångsyssleri och överlevnadsförmåga som landsbygdsboendet både kräver och tillåter och värderar därför en inblandning "utifrån" negativt. De som arbetar i tätorterna och som har erfarenheter av att ha bott inne i tätorter tycks uppfatta samverkan och planering både som en nödvändighet och en tillgång. Andra åter har varit vana vid att bestämma kanske inte bara i egna angelägenheter utan även i angelägenheter som rör bygden. De har "klarat sig själva" tidigare och anser det naturligt att fortsätta med det.

Vi anser att det är viktigt att lyfta fram de olika förhållningssätt till och uppfattningar om landsbygdslivet, som vi funnit i vår studie, så att planeringen kan möta människorna i den vardag, där de lever, och förstå vilka värderingar, som styr deras handlande. Planerare måste bli mer medvetna om skillnaderna mellan olika grupper och utveckla strategier för att hantera dessa skillnader för att landsbygdslivet också i fortsättningen ska ge utrymme för de olika livsstilar, som man i en begränsad studie som denna kan finna. Det vore en fördel om satsningen på landsbygdsutveckling omfattade all typ av kommunal planering, från barnomsorg till äldre omsorg, skola, bebyggelseplanering, agenda 21 och näringslivsutveckling. Alla dessa olika planeringsformer påverkar människor i deras vardagsliv och de platser där de bor. Platser varierar inte bara vad gäller fysiska förhållanden och befintliga resurser utan också i hur de är inlemmade i olika sociala och kulturella sammanhang.

ETT LIVSCYKELPERSPEKTIV PÅ BOENDET – BARNDOM, UNGDOM, VUXENLIV OCH ÅLDERDOM HÖR IHOP

Bakgrund

Ett livscykelperspektiv på boendet betyder att man ser hur individer i olika faser av livet använder och värderar boendet. Beroende på ålder, mognad och social situation använder och värderar individer boendet olika. Vad som också spelar roll är individernas arbetssituation och kulturella hemhörighet.

Ett skolbarn, som lever i sin familj, är tryggt förankrad där och ser med en slags självklarhet på sin omgivning till skillnad från gymnasisten i sista årskursen som är på väg ifrån familjen och uppväxtorten. Detta medför att skolbarnet och gymnasisten har olika perspektiv på sitt boende. Skolbarn tänker på möjligheten att kunna leka och röra sig fritt, kanske också att ha ett eget rum, medan gymnasister är upptagna med frågan om hur de ska välja en ny bostätningssort och hur de ska klara av att ordna sin vardag själva, när familjen inte längre finns runt omkring dem.

Unga vuxna med små barn tänker på att skapa en miljö som är bra både för barnen och deras framtid – såsom närhet till bra förskola och skola - och för dem själva så att de klarar av vardagslivets krav på ekonomi - att hitta en bostad till rimlig kostnad – och krav på tid - att bostaden ligger på rimligt avstånd från deras arbetsplatser.

Medelålders personer med barn i tonåren gör andra prioriteringar i fråga om boendet. Tonåringarnas behov av att träffa kamrater på sin fritid efter skolan gör att avståndet till kamrater, platser, där fester ordnas och nöjen finns, betyder mycket och innan tonåringen själv har körkort måste transporter ordnas av föräldrarna. Arbetstillivets krav kan medföra att medelålders personer måste eller önskar dela upp sin vardag tydligare än tidigare i arbete och fritid och avgränsa de olika "världarna" från varandra. Detta varierar självklart med vilken typ av arbete man har, om det är ett manuellt arbete eller ett kontorsarbete, och om arbetet innebär en satsning på en krävande karriär. I det senare fallet kan situationen bli sådan att när man arbetar måste man ägna hela sin kraft åt detta och måste i princip utesluta mycket av möjligheterna till en fritid. När barnen flyttat hemifrån kan föräldrarna byta bostad, dels därför att de tycker att den gamla kanske är onödigt stor och dyr, dels därför att de nu kan tillgodose egna önskemål och inte längre behöver prioritera barnens behov och önskemål. Många känner att i och med att barnen flyttat hemifrån börjar en ny fas i livet och de kan önska att manifesteras detta för sig själva på olika sätt. Ett tydligt sätt är att byta bostad och bostadsort.

I och med att man slutar arbeta och blir pensionerad ändras grundläggande förhållanden i tillvaron. Plötsligt får individen tillgång till mycket mera tid än tidigare och den uppdelning som präglade vardagslivet i arbete och fritid gäller inte längre. I och med att man inte heller är del av en arbetsgemenskap med sina arbetskamrater förändras individens sociala liv. Individen blir mycket mer hänvisad än tidigare till sin familj och vänner och till sina hobbies och personliga intressen. Ekonomin förändras och blir i regel sämre. Den annalkande ålderdomen kan börja göra sig påmind i sjukdomar eller handikapp av olika slag. Dessa olika förhållanden kan vara skäl till att man vill bryta upp och flytta till en mindre, mera bekväm

och billigare bostad med närhet till service, vård och kommunikationer. Tillgång till goda kommunikationer är viktig om man fortfarande vill ut och resa men inte själv kan eller vill köra bil. Det gäller både lokala kommunikationer och kommunikationer till mera avlägset belägna platser. Många äldre personer är idag mycket rörliga. De kan önska att komma ut och resa för sitt nöjes skull och de kan vilja resa för att komma i närheten av barn och barnbarn. I stället för att skaffa sig en mindre bostad önskar kanske en del pensionärer en något rymligare och väl belägen bostad för att ha plats för sina barn och i synnerhet barnbarn så att dessa tidvis kan vistas hos dem.

För mycket gamla människor och för sjuka människor innebär trygghet närhet till andra människor. Denna närhet bli avgörande för hur de väljer att bo, om de själva längre kan välja och faktiskt har ett val. Ju äldre - och yngre - individerna är desto större behov har de av sina familjer. Till slut blir kanske boendefrågan inte längre så mycket en fråga för dem själva som för deras barn och den geografiska närheten – till omsorg och sjukvård – blir avgörande för hur dessa väljer föräldrarnas bostad.

En bild av hur personers relation till boendemiljön tenderar att förändras under livsloppet kan användas som bakgrund, när man försöker tolka och förstå hur olika personer resonerar kring sitt boende och vilken betydelse landsbygdsmiljön kan ha för deras val. Att barndomen skulle vara särskilt viktig för hela livsloppet framstår som troligt, därför att då grundläggs för individen förhållningssätt och värderingar av omgivningen. Det sker i familjen och genom att föräldrarna för vidare till sina barn sina erfarenheter och värderingar. Vi återkommer till detta. Först vill vi betona att människor lever i olika sociala och kulturella miljöer i samma geografiska omgivning.

Nya levnadsmönster i samhället och på landsbygden

Hur uppdelningen av arbete och fritid ser ut varierar i olika grupper. Den är inte lika markerad om man arbetar som företagare eller om man som lantbrukare arbetar på samma plats som där man bor som om man har en arbetsplats i stan med bestämda arbetstider. På landsbygden har uppdelningen i arbete och fritid aldrig skett på samma sätt som i urbana områden men denna uppdelning håller på att förändras med den ökade pendlingen och med utvecklingen av elektroniska kommunikationer. Dessa gör det möjligt att arbeta i bostaden på ett sätt som inte tidigare gått. Medan det i det traditionella bondesamhället förhöll sig så att arbete och fritid nästan sammanföll och det i industrisamhället, som vi nu håller på att lämna bakom oss, i stället var en tydlig åtskillnad mellan arbete och fritid är vi i dagens samhälle på väg mot en ny situation, som innebär att arbete och fritid ordnas på många olika sätt plats- och tidsmässigt.

Hur kvinnor och män ser på arbete och fritid och fördelar plikterna mellan sig i hemmet varierar också mellan olika miljöer. Kvinnor arbetar oftare än män deltid men har i gengäld sin övriga tid fylld med att ta hand om barn och utföra hushållsarbete. Detta könsrelaterade mönster håller på att ändras så att yngre män mera aktivt tar del i omvårdnaden av sina barn än äldre och de är även mera aktiva i hemarbetet. Men denna förändring är inte bara en generationsfråga utan också en fråga som skiljer mellan familjefäder i olika sociala miljöer. På landsbygden har denna förändring generellt sett skett senare än på andra håll.

Grannar i samma by lever helt olika liv – som i stan

Som vår schematiska bild av intilliggande fastigheter i en by visar (se sidan 2) kan människor, som bor nära varandra, leva på mycket olika sätt. I byn, som ligger i det studerade geografiska området men som vi avstår från att ge rätta namnet av hänsyn till byborna, bor året runt fyra hushåll, av vilka två hushåll bor i samma fastighet. Det är lantbrukarfamiljen i två generationer, där det äldre paret, farfar och farmor, bor på övervåningen och den yngre barnfamiljen, sonen, sonhustrun och de tre barnen, bor på bottenvåningen. Det äldre paret och det yngre paret arbetar med olika sysslor inom lantbruket och finns alltså hemma under dagarna. Barnen får skolskjuts in till tätorten. I en annan fastighet bor ett medelålders par utan barn. Mannen och kvinnan arbetar inne i tätorten och använder sin bostad som en plats att vila ut på efter arbetsdagens slut. De har inga djur eller växter, som behöver deras uppmärksamhet och tid. I den tredje fastigheten, som är bebodd året runt, bor ett ungt par med tre små barn. För den här familjen är djuren viktiga och de har hästar, höns och olika husdjur. Både mannen och kvinnan arbetar på annat håll och barnen går på dagis i den närbelägna tätorten. Den här familjen har inga odlingar att sköta men djuren upptar mycket av deras fritid hemma förutom förstås de små barnen, som har en lekplats i den stora trädgården.

Uppväxtmiljöns ”arv”

Barnets och den gamla människans behov är i vissa avseenden mer fundamentala än den vuxnes. Barn och gamla är samtidigt hänvisade till den allra närmaste miljön, därför att de inte som vuxna och aktiva personer kan röra sig på egen hand och söka upp andra miljöer, om de skulle önska det. Också av andra skäl är det så att de blir hänvisade till en miljö mindre utifrån vad de själva önskar eller kan önska och mer eller helt och hållet beroende på vad andra ordnar för dem. Som vi kommer se i det följande visar föräldrar till små barn ett stort engagemang för sina barn och kvaliteterna i barnens uppväxtmiljö. Detta engagemang är betydelsefullt för hur barnen som vuxna en gång kommer att värdera fysisk miljö och hur de i sin tur kommer välja uppväxtmiljö för sina barn. En slutsats som vi drar är att barnfamiljerna har stor betydelse för om landsbygden kommer att uppfattas som en värdefull boendemiljö i framtiden.

Landsbygden som uppväxtmiljö för barn

Tillfrågade om varför de bor som de bor svarar många vuxna att deras boende till en del motsvarar vad de minns från sin barndom och att de tyckt att de gärna vill bo på detta sätt, när de har kunnat välja. Detta svar tyder dels på att de haft goda minnen från sin uppväxt, dels på att de fortsätter leva på ett sätt som de varit vana vid sedan sin uppväxt, d v s att de för en tradition vidare. Omsorgen i valet av boendesätt tycks också vara något som såväl unga föräldrar som far- och morföräldrar betonar, när de tillfrågas om kvaliteterna hos boendemiljön för sina barn och barnbarn. Att välja en god uppväxtmiljö för sina barn framstår ibland lika viktigt som att vara en god förälder. För barn hör dessa båda också upplevelsemässigt ihop, därför att platsen, där föräldrarna finns, upplevs av barnet som en ”del” av föräldrarna, en enhet. Upplevelsemässigt förblir de länge förknippade med varandra. Först när barn på allvar står inför uppbrottet från sin hemmiljö och måste välja en ny miljö, tycks de göra denna skillnad tydlig för sig mellan fysisk miljö och människorna på platsen.

När man står inför val av boende för sina egna barn så väger återigen denna intuitiva koppling mellan god uppväxt och barndomens fysisk miljö tungt och blivande föräldrar med positiva minnen från sin uppväxt tenderar att välja något liknande för sina barn.

I en enkät med frågor till föräldrar med barn på en förskola i ett litet villalikhande samhälle i en av kommunerna ställs två frågor om barnens uppväxtmiljö. Familjerna bor antingen i detta samhälle eller på landsbygden däromkring. 14 föräldrar har fått besvara de två frågorna

Vad tycker Du är bra för Ditt barn med boendemiljön? Ange tre saker!

och

Vad tycker Du är dåligt för Ditt barn med boendemiljön? Ange tre saker!

Föräldrarna har i samma enkät också fått besvara frågor om hur familjen bor, hur stor bostad de har, om barnet har eget rum och hur många medlemmar det är i familjen samt vad de arbetar med. Alla barn bor i villa, radhus eller på lantgård. Den största bostaden är på 300 kvm och den minsta är på 96 kvm plus inredd källare. Barnen är inte trångbodda. De flesta barnen har eget rum. Många föräldrar nämner att det är rymligheten – inomhus och ute – som är en av de stora fördelarna för deras barn med att familjen bor som man bor. 10 av 14 föräldrar nämner närheten till naturen på första eller andra plats. Följande fördelar framhåller föräldrar med denna boendeform

närheten till naturen
närheten till mor- och farföräldrar
tillgången till en trädgård
möjligheten att leva lantliv
och
att ”landet är lugnast”

Som negativa kvaliteter uppfattar föräldrarna

bristen på lekkamrater
näraliggande vägar
stora maskiner, dåliga brunnar och diken
att man måste skjutsa barnen till aktiviteter
bristen på lekplats och samlingsplats för barn utomhus

Det är intressant att konstatera att den rymlighet och närhet till naturen som man önskar för sitt barn är det mest avgörande bland miljöns kvaliteter. Bristen på kamrater nämns mera sällan än de positiva kvaliteterna och en del föräldrar anser helt enkelt att det inte finns några dåliga kvaliteter i barnens boendemiljö.

Av samtalsintervjuer med föräldrar med småbarn, som ännu inte börjat i någon förskola, framgår det att de önskar stanna hemma med sitt barn så länge det är litet och att det är först när barnet kommit upp i två och tre års åldern som man vill att det ska tillbringa flera timmar varje dag på en förskola. För att kunna genomföra detta är föräldrarna beredda att arbeta mindre än tidigare och ibland att dela på vårdnaden hemma av barnet. Deras inställning till förskolan är att det kan vara en påfrestande miljö för små barn, därför att vad små barn

behöver är främst en lugn miljö och den finns hemma. Att boendemiljön också för deras egen del är viktig just därför att den skänker lugn är något som de framhåller. Redan tidigt i livet förs denna typ av värderingar om en miljö över från en generation till en annan.

Samtidigt såg vi i den ovan beskrivna studien att bristen på kamrater är något som ibland upplevs som ett bekymmer. Det finns ett motsatsförhållande mellan önskan om gott om utrymme och den täthet i bebyggelsen som gör det möjligt att hitta kamrater på nära håll. Några föräldrar beskriver hur de som barn fick nöja sig med de få kamrater som fanns i närmiljön, när de själva var barn. Själva resonerar de inte som sina föräldrar utan de är inställda på att skjutsa sina barn både till kompisar och aktiviteter.

”Miljöarvet” - från en generation till nästa

Personer i medelåldern och äldre kan reflektera över situationer och händelser långt tillbaka i livet och medvetet välja att förmedla viktiga erfarenheter till sina barn och barnbarn. Detta sker dels genom beteenden, dels genom vad man säger till sina barn. En del intervjupersoner ger ett tydligt intryck av att medvetet förmedla ett ”miljöarv”, i form av värderingar om vad en bra miljö är, till sina barn och barnbarn. Ett sådant intryck ger en medelålders kvinna, vars båda vuxna barn för 10-12 år sedan flyttade hemifrån. När kvinnan och hennes man väntade sitt andra barn bestämde de sig för att flytta ut från tätorten, där de bodde i en lägenhet, till den friliggande villa, där de sedan dess bott. Hon och mannen ansåg att det är bäst för barn att bo nära naturen. För sin villa valde de en tomt med granne bara på en sida och i övrigt med fri natur. Kvinnan hade vuxit upp på landsbygden och hade haft hund som barn. Idag har hon katt. Men medan barnen var små – hon var hemma i 10 år för att ta hand om dem – hade hon också andra djur som höns, häst, hund. ”Utan djur skulle jag inte kunna leva”, säger hon. Hennes dotter bor med sin unga familj på en gård inte långt bort från föräldrarna. Anledningen till att dottern valde att bosätta sig på landet var att hon ägde en häst. Sedan hon flyttat ut med sin familj har hon skaffat sig ännu fler djur. Att leva med så stora och många djur som dottern har kräver mycket utrymme. Djurintresset tycks ha gått i arv från mor till dotter och bidragit till att dottern stannat kvar på landsbygden.

En annan person, en sedan några år pensionerad man, som bor tillsammans med sin fru i vad som en gång troligen var boningshuset på ett litet lantbruk, har valt att flytta till sitt nuvarande hem, därför att han och hans fru tyckte att det var vackert och låg fritt. Grannarna bor en bit bort. Mannen har under sin uppväxt bott i stora städer. Före sin pensionering kom han att bo strax utanför en tätort i närheten. Men han ville komma ut och bo ännu närmare naturen och njuter idag av att kunna göra det. Att han tycker om att bo nära naturen beror på att han som barn hade en fast punkt i farföräldrarnas lantgård, där han brukade tillbringa sina sommarlov. Denna fasta punkt återskapar han nu för sig och sin fru men också för sina barn och barnbarn. Barnen är sedan länge gifta och bor i storstäder i Sverige och utomlands men på sommaren träffas man och då kommer barnbarnen också. Dessa stannar ibland kvar själva och kommer också och hälsar på sin farfar och farmor på egen hand. Det ”arv” som den här mannen vill skänka sina barn och barnbarn är uppskattningen av en vacker natur och samvaro på en plats med gott om utrymme. Han är mycket aktiv både i hushållsarbetet, i ombyggnaden av bostaden och i skötseln av trädgården, sina smådjur och har en biodling. Tillsammans med barnbarnen kan han visa allt vad han gör och låta dem delta med honom i aktiviteterna.

Denne man har till skillnad från kvinnan inte en lokal förankring på platsen, den är inte hans hembygd, och inget av hans barn bor alltså där han nu bor och inte heller på någon av de

platser, där familjen bodde under barnens uppväxt. Hans karriär har förutsatt att han har flyttat runt i landet och på samma sätt förhåller det sig nu med hans barn, som är mitt uppe i sina karriärer. Men vad han fick av sina farföräldrar som barn, när han följde med sina kringflyttande föräldrar, var en fast punkt hos dem på sommaren och en sådan vill han nu i sin tur ge sina barnbarn. Till skillnad från kvinnan tycks han inte mena att man alltid måste bo på landsbygden för att kunna uppskatta naturen men han anser att det är en värdefull erfarenhet särskilt under barndomen att ha vistats på landet nära naturen. Denna erfarenhet kan man bära med sig som resurs, som kan "fyllas på" av vistelser under liknande förhållanden och i andra landskap än just precis där erfarenheten första gången gjordes.

De olika liv som mannen och kvinnan har levt – kringflyttande respektive kvarboende – hänger samman med deras val av arbeten. Kvinnan och hennes man har varit "hemkära" som hon säger och hennes dotter och svärson har också blivit "hemkära". Det har de kunnat bli, därför att de valt yrken som inte inneburit en karriär med krav på uppbrott och kringflyttning. De olika familjernas flyttmönster visar hur förmedlingen av miljökvaliteter mellan generationer kan tänkas gå till och också hur denna förmedling inte måste vara knuten till en viss plats eller trakt. Miljöarvet och val av nya platser att bo på, utgår från hur de platser sett ut där vi har haft positiva upplevelser under livet - där det har varit gott att leva - och speciellt då under barndomen. Med minnena av dessa miljöer följer förhållningssätt till platser, saker, djur och människor i dessa miljöer som ofta upplevs som självklara.

Hur väljer ungdomar? Två 16-åriga pojkars framtidsplaner

Två pojkar, som går första året i gymnasiet, har intervjuats om hur de ser på sin nuvarande boendesituation, på sitt gymnasieval och på sin framtid. Båda pojkarna bor på landet. Den ene pojken bor på ett lantbruk och hans pappa är lantbrukare i andra generationen. Den andre pojken bor på en avstyckad mindre gård. Båda hans föräldrar arbetar i tätorten och pendlar dit varje dag. Dessa pojkar har alltså två år kvar till dess att de ska sluta gymnasiet och på allvar bestämma sig för vilken framtid de ska satsa på. Genom valet av gymnasium och gymnasielinje har de dock redan börjat staka ut en inriktning för sig och båda är tämligen bestämda vad gäller val av yrke i framtiden. Den ene pojken vill bli lantbrukare och fortsätta i pappans och farfaderns fotspår. Han har därför valt att gå på ett naturbruksgymnasium. Den andre pojken vill bli kock, därför att han tycker om att laga mat. Ingen av hans föräldrar är kock eller arbetar inom denna bransch.

Dessa olika intressen hos pojkarna kommer med största sannolikhet innebära att den ene pojken stannar kvar i bygden – såsom hans pappa och dennes bröder gjort – medan den andre för sin utbildning kommer att bryta upp och flytta iväg precis som hans pappa en gång gjorde. Pojkarnas föräldrar har också olika inställningar till sin egen framtid. Pojken, som vill bli bonde, har föräldrar som kommer att stanna kvar och hjälpa sin son så länge de kan. Redan nu har de stora ekonomiska åtaganden för att utveckla lantbruket så att sonen kommer att kunna försörja sig på det. Pojken, som vill bli kock, har föräldrar som tycker att när barnen flyttat hemifrån vill de själva bryta upp och bo på ett mindre arbetsamt sätt.

Pojken, som vill bli bonde, kommer att bli ännu mer förankrad i sin hembygd, när han börjar arbeta där på egen hand än han nu är men redan idag arbetar han ofta tillsammans med sin pappa i lantbruket. Han har en tydlig praktisk inriktning och han är van att arbeta med sina händer. Tillfrågad om han har gjort några resor med sin familj svarar han att han har varit på olika platser i Sverige, bl.a. i Stockholm. Stockholm upplevde han som en plats av föga

intresse. Där fanns inget att göra, säger han. Att göra något betyder troligen för denne pojke detsamma som att göra något med sina händer. Att betrakta livet i en stad, dess bebyggelse och befolkning, besöka kända och hitta okända platser var ointressant för honom. Den andre pojken önskade sig och fick som present på sin 15-års dag en resa med pappan till Irland. Från resan berättar han att han och pappan provade på att äta olika maträtter och jämförde med vad som finns i Sverige. Efter gymnasiet planerar pojken att praktisera på olika restauranger i Sverige och utomlands. Dessa pojks omvärldsintressen är med andra ord tydligt olika och man kan lätt förknippa dem med föräldrarnas olika sätt att leva och olika arbets- och boendetraditioner. Dessa får konsekvenser för bofastheten och kvarboendet.

När pojken, som ska bli kock, tillfrågas om vad som är bra med att bo på landet, säger han att det är lugnt och det är vackert på sommaren. Denna uppfattning kan kanske en gång i framtiden betyda att han kommer att återvända till och bosätta sig på landsbygden, fast det kanske inte blir just den plats, där han bott hela sitt liv. Att hans föräldrar valde den platsen är en kombination av erfarenheter, kontakter och tillgång på en bra och billig bostad.

Pappan hade vuxit upp i den tätort, där han och hans fru nu arbetar. Längre tillbaka i tiden finns en förankring i bygden men inte på den plats där han nu bor. I Stockholm, där mannen utbildade sig, träffade han sin blivande fru. Deras önskan att flytta från Stockholm efter några år berodde på att det var svårt och dyrt att få tag på en bra bostad. Pojkens mamma var uppvuxen i Stockholm men hennes föräldrar var inflyttade från landsbygden i en annan del av landet. Varken hon eller pojkens pappa trivdes i sin lägenhet, därför att de upplevde att de inte hade någon kontakt med sina grannar. Bostaden fungerade bara som ett ställe för övernattnings. En sådan socialt isolerad situation ville de inte att deras barn skulle växa upp i och därför flyttade de. Mannens pappa hjälpte dem att hitta deras nuvarande bostad.

Den här pojkens uppväxt har varit annorlunda än den andre pojkens, därför att han saknar den konkreta förankring till själva platsen och marken som den andre pojken har genom sina föräldrars lantbruk och tidiga inlemmande i lantbrukets arbetsgemenskap. Han har från sin barndom fått ett annat mindre "fast" förhållningssätt till platsen, där han vuxit upp, bland annat därför att hans mamma haft sina föräldrar och sin släkt på annat håll i Sverige, vilka man åkt och hälsat på och tillbringat sommarloven hos.

Gymnasister på väg hemifrån: var kommer de att bo?

18 gymnasister har besvarat en enkät med frågor om sin uppväxt på landsbygden och om vad de tänker göra efter det att de slutat skolan. Dessutom har gruppintervjuer hållits med en del av dessa. En gruppdiskussion hölls också med en klass. Gymnasisterna är sistaårselever på samhällsprogrammet i Falköping och Tidaholm. Flickorna dominerar bland gymnasisterna, bara tre pojkar medverkade (se vidare bilaga 1). Gymnasisterna på de båda skolorna skiljer sig tydligt åt, när det gäller planerna för framtiden. I den ena gruppen tycks alla ha rätt klart för sig vad de vill ha för yrken, medan i den andra gruppen är tveksamheten större. I den gruppen är det bara en flicka som bestämt sig för vad hon ska bli. Hon har redan ordnat ett arbete i hembygden efter skolans slut.

Önskan om att flytta iväg efter skolans slut varierar hos gymnasisterna. En pojke skriver att han hoppas kunna bo kvar och "slippa" flytta direkt efter skolans slut. Han hoppas kunna slå sig ner "någonstans med lugn och ro", när han en dag fått jobb. Flickan, som ordnat ett arbete i hembygden, är den som i gruppdiskussionen tycks mest förankrad i landsbygdens kultur.

Hon berättar att hennes mamma själv lagar tidskrävande gammeldags maträtter. Hon säger också att hon vill ha gott om utrymme omkring sig och att hon inte vill "dela staket med någon". Hon tror att hon skulle bli stressad av att bo i en stor stad som Göteborg. Om hon blev tvungen att bo där skulle det ta mycket lång tid för henne att vänja sig vid att bo där. Helst vill hon inte lämna trakten, om hon inte måste. På enkätfrågan om "vad är bra med att växa upp på landsbygden?" svarar hon "traditioner".

Den mest populära platsen att flytta till bland ungdomarna är Göteborg, som man anser vara en "fin och mysig stad med mycket folk och mera att göra". På frågan om var de vill bo, när de fått jobb, skriver de Göteborg, "i en stad" eller "varsomhelst". Några gymnasister skriver att de vill ut och bo på nya ställen men att när de fått familj vill de gärna skaffa hus och bo på landet. En flicka skriver att hon vill att hennes barn ska "få växa upp på landsbygden". Ett generellt mönster tycks vara att gymnasisterna vill flytta iväg efter skolans slut men återvända efter några år till landsbygden och slå sig ner där igen. Detta kan vara ett mönster, som i största allmänhet är typiskt för flickor. Deras argument är dels att det är bra för barn att växa upp på landsbygden, dels att de själva värderar den positivt. En flicka som hoppas bli skådespelerska och komma till Hollywood skriver med stora bokstäver i enkäten att hon är glad att hon vuxit upp på en bondgård. Hennes erfarenhet och framtidsdrömmar kan tyckas svåra att kombinera men för henne själv finns en logik och ett samband i önskan.

Tillfrågade om vad som varit bra för dem med att bo på landsbygden svarar gymnasisterna med att skriva: "lugnet, mysigt, tryggt, fridfullt, frisk luft, närheten till naturen, djur, man får vara ett med naturen och djuren, frihet, vänligare bemötande människor emellan, trygg barndom och ungdom, man kan höja volymen på stereon, öppna ytor, inte lika mycket trafik som i 'storstan'". Ungefär samma saker anger de som svar på frågan om vad som allmänt sett är bra med att växa upp på landet. Man kan konstatera att deras bedömningar stämmer väl överens med vad de ovan citerade småbarnsföräldrarna anser.

Den rörlighet som man kan ana kommer att prägla en del av dessa gymnasisters liv hänger samman dels med en ungdomlig nyfikenhet på andra platser, andra människor och andra kulturer, dels med en önskan om speciella yrken, som medför att de kommer att bo på andra platser än hembygden. Vilka utbildningar och yrken de till slut väljer liksom om och vem de kommer att bilda familj med bestämmes var de kommer att bosätta sig. Som har framgått av deras svar är det troligt att de kommer att vilja att deras barn ska växa upp på ett likartat sätt som de själva gjort och detta kan innebära att de slår sig ner på landsbygden men kanske inte just i hembygden. Det finns några gymnasister, som inte uttrycker någon större nyfikenhet på andra platser och som gärna tycks vilja vara kvar i hembygden. Kanske är det så att de tycker att livet inte kan vara bättre någon annanstans än hemma och att de känner att i hemmiljön finns allt de önskar sig. Deras perspektiv på tillvaron är väsentligt annorlunda än perspektivet hos dem som söker nya erfarenheter och upplevelser. De senare är kanske beredda att anpassa sig till nya levnadsomständigheter, medan de förra inte lockas av det obekanta.

Gymnasisterna har också tillfrågats om vad som är dåligt med att bo på landet och det vanligaste svaret är kommunikationerna. De tycker att "det är långt till det mesta, svårt att ta sig in till stan och att man därför blir lite instängd". För de gymnasister, som kunnat skaffa sig körkort och antingen har fått en egen bil eller får låna föräldrarnas bil, har situationen förbättrats väsentligt men en del av dessa säger att de redan mycket tidigare hade behövt kunna ta sig ut på egen hand. Deras situation nu som nästan vuxna är en annan än när de var yngre och på ett annat sätt ville utforska sin omgivning på egen hand och skaffa sig kontakter

med andra ungdomar. Nu vet de hur världen ”ser ut” och är mera målmedvetet inriktade i sina utflykter från hemmet.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att de 18-åriga gymnasisterna verkligen är upptagna av ett val som de snart måste träffa, nämligen hur de ska inleda sitt vuxenblivande och skaffa sig ett eget fotfäste i världen. De kommer snart att ge sig av hemifrån och en del lockas av utmaningen att ge sig ut, medan andra verkar mera tveksamma. Yrkes- och framtidsplanerna är olika. Två av pojkarna tycks vilja gå i sina pappors fotspår och båda tycks vilja hålla sig i regionen, den ene i Göteborg och den andre så nära hemmet som möjligt. En flicka har som redan framgått ordnat ett jobb åt sig, som gör att hon kan hålla sig kvar i hembygden. Några andra flickor tycks också inriktade på att börja jobba direkt efter skolans slut och kanske kommer det betyda att de blir kvar i hembygden. En del flickor och en pojke är inriktade på vidareutbildning och fortsatta studier och tycks inse att det kommer att innebära ett uppbrott och många års frånvaro från uppväxtplatsen.

Det har tidigare framgått av intervjuerna med vuxna personer att valet av yrke har stor betydelse för personens bosättningsmönster och rörlighet i livet. Vad som styr vad kan vara svårt att säga, om valet av yrke kommer före val av bosättningsplats; troligen hör de samman på så sätt att man tidigt i livet får en inställning via familjen och släkten till uppbrott eller kvarboende och att denna också är sammankopplad med yrkesvalen inom familjen. Självklart kan en individ bryta mot sin familjs och släkts traditioner men det är kanske mera ovanligt än att man fortsätter vad man fått med sig från sina föräldrar. Frågan är om det finns ett könsmönster i hur detta går till. Av intervjuerna både med de vuxna personerna och med ungdomarna verkar det som om pojkar mera än flickor följer i den samkönade föräldrarnas fotspår; kanske beror detta på att på landsbygden är det sonen som blir lantbrukare snarare än dottern och att ägandet och brukandet av marken dominerats av männen i släkten, men kanske förhåller det sig på samma sätt också inom andra yrkesgrupper. Många flickor är ju också kluvna i frågan om att skaffa sig en yrkesutbildning, eftersom de är mera inställda på att bilda familj och ta ansvaret för en familj. Kanske är det därför som de inte är lika målmedvetet inriktade på ett yrkesval som pojkarna och i mamman ser främst ett föredöme för hur en mamma och maka ska vara, inte en yrkeskvinna i ett visst yrke.

Hur kommer pensionärer vilja bo?

Vi har inledningsvis i detta avsnitt konstaterat att liksom barn är gamla hänvisade till den allra närmaste miljön, när de inte längre själva kan vara aktiva och röra sig på egen hand. Också av andra skäl kan det vara så att de blir hänvisade till en miljö mindre utifrån vad de själva önskar eller kan önska och mer eller helt och hållet beroende av vad andra ordnar för dem. Redan före sin pensionering tänker en del människor på att välja en boplats där de kan trivas att bli gamla och där de känner trygghet. Men att idag planera för sin ålderdom är inte bara att planera för en situation som präglas av beroende utan också för aktivitet och social samvaro. Allt fler människor blir allt äldre och tiden som frisk och aktiv pensionär kommer att bli lång för många människor. Att planera för sin ålderdom kommer att bli något som man kommer att börja göra mera aktivt i framtiden, när denna insikt spritt sig. Vilka miljöer kommer dagens och morgondagens pensionärer att välja att bo på? Vi tror att det kommer att bero på vilka erfarenheter de har och vilka värderingar som styr deras handlande. De kommer att tänka efter hur deras föräldrar levde på sin ålderdom och jämföra med samhällssituationen och valmöjligheterna idag jämfört med på föräldrarnas tid och låta reflexionerna över dessa jämförelser bli vägledande för hur de själva inriktar sig. Kontakterna med barn och barnbarn –

och vad de vill ge dem i ”miljöarv” – kommer vara betydelsefulla för vilken plats de väljer att bo på som vi sett ovan men också möjligheterna till egna tillfredsställande aktiviteter, stimulans och samvaro.

Slutsatser

Familjen och uppväxtplatsen är avgörande för individens framtida miljöval

I det här avsnittet har det framgått att under livet förhåller sig individen olika till sin omgivning beroende på ålder och skiftande behov men även beroende på sociala och kulturella förhållanden. Med största tydlighet har det framgått hur viktig barndomen och uppväxttiden är både för barnen och ungdomarna själva och för deras föräldrar och far- och morföräldrar. Sammanhållningen mellan generationerna är viktig och genom den förs värderingar och erfarenheter vidare i ett ”miljöarv”. Vi har sett hur värderingar förs vidare från en generation till en annan men också att olika värderingar förs vidare i olika familjer beroende på familjernas hemhörighet, platsförankringar och yrkesinriktningar.

Viktigt att kunna skapa, ingå i och upprätthålla sociala nätverk

Det viktigaste sociala nätverket för individen är familjen men både barn och vuxna behöver sociala kontakter utanför familjen. Vilka krav måste tillfredsställas för att man ska kunna ingå i sociala nätverk på landsbygden? Barn och unga är i hög grad beroende av de vuxna för att kunna skapa sociala nätverk på landsbygden. För den vuxne innebär det att man måste skjutsa barnen. För barnen innebär det att de är beroende av vuxna och inte självständigt kan utforska sociala sammanhang. Det är glest mellan barnen på landsbygden och mötesplatserna för barn förutom skolor och dagis är få och saknas ofta helt. Ibland nämns biltrafiken som ett hinder för barns förflyttningar på egen hand. En planering för dagens barnfamiljer på landsbygden handlar om hur man kan förena idealet om en lugn uppväxtmiljö nära naturen med ett rikare socialt liv för barnen.

Att landsbygden kan vara en god uppväxtmiljö för barn, vilket de flesta tycks eniga om, innebär inte självklart att familjer kan och vill slå sig ner på landsbygden. Som vi har sett pekar föräldrar även på nackdelar: få kamrater och få mötesplatser i närmiljön. Redan i förskoleåldern är många föräldrar måna om att barnen skall få kontakter med jämnåriga men man vill också att dessa miljöer ska ha hög kvalitet. En nedläggning av en förskola i en mindre by till förmån för en förskola i ett närbeläget samhälle väckte stark indignation, eftersom man ville att barnen just skulle få sig tillgodo den lilla byns kvaliteter. Det handlade inte bara, och kanske inte framförallt, om nackdelen med att behöva skjutsa barnen utan om att man tänkt sig uppväxten på landsbygden förlagd till en bestämd miljö som den bästa för sina barn. Denna önskan om att förmedla vissa kvaliteter hos landsbygds miljön till sina barn har stor betydelse för föräldrarnas val att bo kvar eller flytta. Det är således i hög grad även villkoren för de vuxna – som att ha inflytande över beslut i kommunen - som bestämmer hur barnens uppväxt blir och om och hur de kommer föra ett ”miljöarv” vidare. Därför är det av stor betydelse att ta reda på vilka kvaliteter vuxna individer ser i landsbygdslivet och hur de försöker ordna sin vardag för att tillgodogöra sig dem.

Skolans potential på landsbygden

Skolan kan bli en ännu viktigare del i landsbygdens utveckling än den redan är. Med den låga servicegrad som råder på landsbygden idag blir förskolors och skolors geografiska placering avgörande för hur miljön uppfattas och gemenskaper utvecklas på landsbygden. Kvaliteten på skolans verksamhet blir dessutom alltmer avgörande för var familjer väljer att bosätta sig. Att

ta upp frågor som direkt anknyter till barnens egna erfarenheter av landsbygden som boendemiljö och villkoren för ett gott liv på platsen nu och i framtiden fyller en viktig funktion för barn i alla åldrar och kan få en stor betydelse för deras anknytning till denna miljö. De skillnader i kultur och förhållningssätt till landsbygden som boendemiljö, som kommer till tydligt uttryck, när ungdomar funderar på framtiden och vägval, har givetvis formats under hela uppväxten och påverkat barns och ungas relationer till varandra. De behöver lära sig att förstå dessa skillnader i levnadssätt och synsätt och också lära sig att tänka självständigt kring dessa. I en av kommunerna finns sedan några år tillbaka ett framgångsrikt samarbete mellan gymnasiet och kommunens planerare kring översiktsplanen. Sådant samarbete behöver utvecklas som en strategi i alla skolor men gärna börja tidigare under skolgången.

MÄNNISKORS OLIKA DRIVKRAFTER FÖR ATT BO PÅ LANDSBYGDEN

Varför är drivkrafter intressanta att få kännedom om?

När människor väljer att bosätta sig på en plats har de olika drivkrafter och motiv till detta. Dessa drivkrafter är viktiga att ta reda på, därför att de visar oss vilka kvaliteter som dessa människorna ser hos platsen. Valet att bosätta sig på en plats är inte alltid något man som enskild person har inflytande över. Man kanske är barn eller medföljande till någon annan som i stället har gjort valet. Men också när man måste bo på en plats, för exempelvis sitt arbetes skull, kan det finnas ett visst utrymme för val. Som påpekats tidigare tycks utrymmet för detta val bli allt större med de kommunikationer som finns i dagens samhälle. För sedan länge bosatta personer på en plats har inte ett aktiv val skett på samma sätt som för inflyttare, men också de kvaliteter dessa kvarboende människor lyfter fram som värdefulla är viktiga att formulera och få kännedom om. Dessa kvaliteter kan vara avgörande för om folk stannar kvar i bygden trots mindre lovande ekonomiska framtidsutsikter.

I det tidigare avsnittet har redan flera av landsbygdslivets kvaliteter lyfts fram – såsom dess lugn, tillgången till utrymme, närhet till naturen – och vi har sett hur föreställningarna om dessa kvaliteter varit avgörande för föräldrars och far- och morföräldrars val av bosättningsplats. I det här avsnittet kommer vi att betona mer i detalj hur enskilda vuxna personer ser kvaliteter i sitt landsbygdsboende av betydelse både för att de skulle kunna bo kvar och för att de skulle vilja bosätta sig på landsbygden. Vi kommer också se att en del personer ur personligt och privat motiverade val lyckats skapa verksamheter, som gör att de kunnat försörja sig på landsbygden.

Att utveckla och dra nytta av personlig läggning och intressen

Att vara uppvuxen på ett lantställe med djur betyder för en del personer att de kunnat utveckla sin förmåga att förstå sig på och ta hand om djur, vilket väl lämpat sig för deras framtida försörjning som bönder. Några av våra intervjupersoner, som vuxit upp på gårdar, berättar att de precis som båda eller en av deras föräldrar från början haft en särskild känsla för djur, tyckt sig förstå sig på dem och velat arbeta med djur. Detta har inte alltid gällt deras syskon och dessa har ibland inte heller velat fortsätta i föräldrarnas fotspår utan sökt sig bort från lantbruket och skaffat sig arbete och bostad på annat håll. Att ha ”djurögon”, berättar en bonde, är att kunna se på djur hur de mår och att förstå om de håller på att bli sjuka, innan de blivit det. Denna förmåga är av stor ekonomisk betydelse, eftersom om ett djur blir sjukt har en investering gått om intet. På samma sätt förhåller det sig med känslan för växtlighet – att kunna observera vad som händer med grödan på olika fält under olika perioder och på bästa sätt utnyttja de marker man brukar. Det nyttoperspektiv, som bonden anlägger på djur och växtlighet, har naturligtvis med lönsamhet och produktionsresultat att göra men är också beroende av ett intuitiv känsla. För att få bästa resultat måste han få sina djur och växter att prestera på bästa sätt och förstå hur han åstadkommer detta. Att vara bonde är med andra ord inte något som vem som helst är lika bra på, även om man vuxit upp på en gård. Självklart måste vissa allmänna förutsättningar gälla för att ett jordbruk ska kunna drivas framgångsrikt som vilka andra företag som helst – som god ekonomi, hög kvalitet på marker och djur, egen

arbetsförmåga, organisationsförmåga – men därutöver krävs för jordbruksverksamheten en specifik förmåga hos personen att vara bra just på att sköta djur och odling.

På landsbygden tycks personer med stor initiativförmåga och praktisk läggning kunna finna en bas för olika verksamheter även utan tidigare erfarenheter av sådana verksamheter. En kvinna, som vuxit upp i en storstad, är idag gift med en bonde på en gård, som varit i hans familjs ägo i flera generationer. Detta är en handlingskraftig och praktiskt lagd person, som efter att ha prövat på ett modernt storstadsliv i olika tappningar, en dag ensam flyttar ut på landet och köper djur, som hon föder upp och säljer. Genom djuren träffar hon sedan sin man. Denna kvinna har valt att bosätta sig på landsbygden, därför att här finns ett liv som passar henne med gott om plats, möjligheter att driva stora projekt, arbeta praktiskt och organisera upp tillvaron. Hon har vuxit upp i en familj med företagare men med en helt annan inriktning än vad hon själv har idag. Hon arbetar som en modern företagare och säljer sina gårdsprodukter bl a via sin hemsida och email. För henne har förutsättningen för den idag framgångsrika verksamheten varit att ha en gård som bas.

För en annan kvinna har djurintresset sedan barndomen lett till att hon idag försörjer halva sin familj genom att förädla mjölk. Förutsättningen har varit att hon kunnat skaffa sig djur och plats för dessa. Genom stöd från sin pappa och sin man har hon kunnat förverkliga detta. Som den avgörande förutsättningen förutom hennes egen praktiska skicklighet framstår hennes fascination för djur och just för mjölk. Den samhörighet som hon upplever med sina djur har varit drivkraften för hennes flytt till landsbygden från en större tätort. Hennes fascination för djur grundlades under barndomen och efter att ha fått en häst i tonåren uppstod längtan efter fler djur och andra djur. Nu är djuren hennes dagliga syssla och hon producerar sina högklassiga varor hantverksmässigt hemma på sitt lantställe.

Fritidsböndernas engagemang

Att vara fritidsbonde kan vara ett sätt att fortsätta att leva ett jordbrukarliv, trots att det inte är ekonomiskt lönsamt. Man måste ha ett arbete vid sidan om jordbruket. Utifrån det starka positiva värdet just att lantbrukarlivet – och det av nöden styrda livet som anställd – skulle man kanske egentligen kalla dessa personer fritidsarbetare i stället. Deras själ och hjärta finns på landsbygden och i landsbygdslivet och i arbetet på lantstället. Vi har träffat personer med ansvarsfulla åtaganden i yrkeslivet som samtidigt på sin fritid sköter en stor kobesättning eller har en omfattande spannmålsodling. Att vara mångsysslare är inte ovanligt på landsbygden men att driva jordbruk och sköta ett krävande arbete under vardagen kan te sig som något man tagit på sig, därför att man vill fortsätta att hålla ett lantbruk vid liv av känslomässiga orsaker och hålla arvet från föräldragenerationen levande. Det kan vara en fråga om ett ansvar gentemot den tidigare generationen och en känsla för ”jorden”. Men det kan också vara därför att man själv är road av den typen av sysslor som hör till ett lantbruk och som man av ekonomiska skäl inte kan ägna sig åt på heltid. Vi har hört talas om personer som sålt sina lantbruk, skaffat sig ett jobb i stan och därefter köpt sig en liten gård på landet, där de har spannmålsodling och bor med sin familj. Kanske gör man detta dels för att man vill fortsätta liv med den tidigare livsstilen, dels för att man när ett hopp om att en dag, när de ekonomiska villkoren är bättre för en själv eller man får möjligheter att utveckla en specialisering kanske i samverkan med någon annan person eller ett företag, kunna återuppta det gamla arbetet på heltid.

Att vara fritidsbonde framstår som något som tilltalar män mera än kvinnor. Anledningen är,

säger en man, som själv är fritidsbonde, att kvinnor är mera ”lättroliga”. Detta stämmer med statistiken över ivägflyttande landsbygdsbor. I det enskilda fallet kan det vara annorlunda. Också kvinnor kan vara djupt känslomässigt förankrade i lantbrukarkulturen, trots att de inte själva är eller har varit aktiva i det praktiska arbetet.

Samhörigheten med tidigare generationer och jordens betydelse

Att upplevelsen av samhörighet med tidigare generationer i den egna släkten kan vara ett motiv för att bo kvar kan tyckas antingen självklart eller ovidkommande, beroende på hur man ser på betydelsen av denna upplevelse och förstår konsekvenserna av den. Av våra intervjuer med personer, som är djupt känslomässigt förankrade till boplatsen, framstår detta dock som ett viktigt motiv inte minst mot bakgrund av att en del av dessa intervjupersoner haft möjlighet att välja andra sätt att leva genom att de har bra utbildningar och därför kan skaffa sig jobb – kanske också bättre jobb – någon annanstans än i hemkommunen liksom att de har ekonomiska möjligheter att skaffa sig en bostad någon annanstans. Dessa personer är med andra ord inte hänvisade av yttre omständigheter att bo där de bor.

Alla som bor på gårdar på landet betonar inte lönsamheten i jordbruket, vilken naturligtvis är viktig för alla, utan framhåller mera kvaliteter som har med livets meningsfullhet att göra. De kan uttrycka en känsla av samhörighet med djuren och marken liksom med hushållet och föregående generationer. Denna känsla av samhörighet kan vara deras uttryck för en grundläggande upplevelse av identitet och helt avgörande för deras livskänsla. Den betyder att de är djupt förankrade på platsen där de lever och kanske inte kan leva någon annanstans. Vi har exempel på detta både från våra intervjuer och från observationer vi gjort, när vi träffat människor på deras gårdar och lantställen. Särskilt för äldre personer kan uppbrött vara känslomässigt svåra att göra och en del överlever dem helt enkelt inte.

En kvinna berättar att hon och hennes syster behållit föräldragården, fast de inte riktigt vet varför. Det är inte rationellt att ha den kvar, tycks hon mena, eftersom boningshuset står tomt. De kunde lika gärna ha sålt gården. Kvinnan ser till huset då och då och hon sköter tomten. Att göra sig av med föräldragården tycks inte vara så lätt och kvinnan letar under intervjun efter ett rationell förklaring till varför hon och hennes syster behållit den. Så småningom kommer hon i sina tankar fram till att anledningen till att de behållit gården är ”känslan för jorden”. ”Jorden” och föräldrahemmet tycks intimt förknippade med varandra i hennes upplevelse. Det är också intressant att höra henne säga att det skulle vara möjligt att sälja gården, om pengar behövdes i det egna lantbruket.

Landsbygdens sociala kontaktmönster

Landsbygden erbjuder andra förutsättningar för sociala kontakter och social sammanhållning än staden. Människor lever glest och det är ofta långa avstånd till grannar. Detta kan upplevas som både positivt och negativt. Det kan upplevas som om man själv får mycket plats och utrymme – precis som föräldrarna i den ovan refererade undersökningen faktiskt ville att deras små barn skulle få – och det kan upplevas som ensligt och ensamt – precis som en del av gymnasisterna beskrev ovan i sin längtan efter ett liv med kamrater utanför familjen under tonårstiden. Sociala kontakter på landsbygden sker på ett annat sätt än i staden och ofta utifrån gruppstillhörighet snarare än som ett självständigt val för individen.

Själva kontakten mellan människor kan framstå som annorlunda än i stan och som mera direkt. Ett intryck som vi fått när vi har kontaktat personer för intervjuer har varit att det varit okomplicerat att ta kontakt. De personer som vi fått kontakt med har i regel låtit oss få komma hem till dem och göra våra intervjuer där. I staden finns inte alltid en så stor öppenhet.

En kvinna med erfarenhet från stadsliv men uppväxt på landsbygden kände under sin tid som stadsboende stor ensamhet och social isolering. För henne innebar lägenhetsboendet en negativ upplevelse. Man kan ana att det för henne är naturligt att vara omgiven av andra i en familj och att ha en krets av människor omkring sig. Att flytta tillbaka till landsbygden har inneburit att hon kunnat återuppta den familjeorienterade livsstil som hon växte upp med men som hon förlorade under sin utbildning och sina första yrkesverksamma år i tätorten. Att hon återupptagit denna livsstil har emellertid inte inneburit en återgång till ett traditionellt lantbrukarliv bland annat beroende på hennes man inte är lantbrukare. Hon har format om denna livsstil i en modern version som innebär att hon samlar folk i bygden kring den verksamhet hon och mannen driver. Hos henne har bygdens föreningar fått en mötesplats och hemma hos henne kan bygdens barn träffas i en egen liten skog. Hon har skapat ett stort socialt nätverk omkring sig.

För många erbjuder livet på landet en frihet som de inte kan få i en stadsmiljö men inte heller i tätorternas glesa villaområden. En ung kvinna berättar att hon längtade ut till landet från det lilla samhälle, där hon växte upp, därför att hon ville kunna vara ifred och få vara för sig själv. Bara 22 år gammal hyrde hon ensam ett torp. När hon efter ett tag märkte att hon klarade av att själv bo på landet köpte hon ett litet lantställe. Nu har hon fått en familj och de bor på landet. Hon och hennes familj har inga djur och ägnar sig inte åt verksamheter som är utrymmeskrävande. Hennes drivkraft har varit längtan efter tystnaden, lugnet och friheten. Sina sociala behov tillfredsställer hon genom sin familj och sina många vänner men också genom att organisera träffar för bygdens folk och skaffa en lokal där dessa kan ske. Hennes behov av frihet och integritet utesluter alltså inte ett påtagligt socialt intresse.

Att utnyttja miljökvalliteter för egen del och för att försörja sig på dem

Naturen upplevs ha en hälsobefrämjande betydelse för många människor och hjälper dem finna inre ro och skaparkraft. Möjligheterna på landsbygden att tillfredsställa sociala behov och att uppfylla önskan om kontakter med människor kan vara liten, om man inte har tillgång till det lokala utbudet av sociala kontakter och har andra intressen än vad detta lokala utbud omfattar eller om man inte själv organiserar verksamheter, där man kan träffa andra. Den starka personliga drivkraften och handlingskraften liksom den ekonomiska nödvändigheten har hos en del landsbygdsbor lett dem till att bilda intresseföreningar, öppna kaféer, starta gårdsförsäljningar och utveckla turistattraktioner. En intervjuperson, som inriktat sig på turistnäringen, formulerar sambandet mellan det personliga intresset och möjligheten att exploatera intresset affärsmässigt så här:

”Vi har vårt västgötska förhållningssätt till tillvaron. Landskapet, betesmarken, blommorna och mjölkkorna är vår kultur. Det finns en äkthet i detta som saknas på många andra ställen och som människor idag söker. Det är vårt eget ursprung som vi måste få kontakt med i våra upplevelser och här hos oss kan vi visa att vi har denna kontakt”.

Hans sätt att utnyttja detta intresse knyter an till upplevelsekvaliteter, som han själv saknar i det moderna livet men som han kan erbjuda besökande turister, nämligen nära kontakt med djur, ett långsamt tempo, när man färdas på gamla grusvägar i landskapet, och åskådligheten i den hantverksmässiga tillverkning av varor, som fortfarande äger rum på några platser och som även visas upp i museianläggningar.

Andra personer, med stort musikintresse, har hittat möjligheter att skaffa en liten sidoinkomst genom att skriva musik och producera låtar hemma. De behöver en lugn miljö att skapa sin musik i och har genom kontakter med musikmänniskor fått möjligheter att sälja sin musik. Flera andra slag av hobbyverksamheter kan utvecklas vidare på samma sätt under förutsättning att kontakter kan skapas med en marknad. Denna behöver idag inte finnas på platsen där man bor utan kan finnas någon helt annanstans och nås via elektroniska medier och nätverk av olika slag.

Landsbygdens ”frihet” lockande för en del stadsbor

En del intervjupersoner tycks ha flytt ut till landet för att komma ifrån något som de inte trivts med. En kvinna, som växte upp och fram till dess att hon var 10 år bodde med sin familj på en gård, kom efter sin utbildning att bo i en tätort. Hon bodde där i många år utan att någonsin känna sig hemma. En dag bestämmer hon och en kamrat sig för att tillsammans hyra ett torp. Efter bara ett par dagar upptäcker hon att plötsligt talar hon om den nya bostaden som sitt hem. Här kom hon att trivas bra och hon förstår att det är på landsbygden hon ska bo. Sedan dess har hon varit bosatt på landsbygden. På frågan om varför hon vill bo kvar, svarar hon att hon vill åldras här med sin man och att hon vill att barnen ska få uppleva de kvaliteter som betyder så mycket för henne. Vad som är viktigt för henne är att kunna ”bo på marken, gräva i marken och ta ett äpple”. Hon vill också ha möjligheten att kunna ”ta korgen och gå ut i skogen.” I skogen finner hon sin ”läkekraft”. Hon berättar att när hon känner sig stressad tycker hon att hon inte har kontakt med sig själv och att hon ”inte kan ta in” vad hon ser runt omkring sig. Då går hon ut i skogen och efter en stund känner hon hur lugnet kommer tillbaka: ”lugnet sjunker in i mig och jag kan se igen”.

En annan yngre kvinna säger att hon tycker att ”man känner mer av verkligheten” när man bor på landet. ”Det är tyst och mörkt, man är omsluten av naturen. Allt blir så tydligt”. Årstiderna blir tydligare på landet”. För den här konstnärligt lagda kvinnan är detta en kreativ miljö. Hon kommer nära sig själv och styrs inte av andra. Den kreativa atmosfären ligger i att ”när man slipper hålla ifrån sig annat, sådant som stör utifrån, då kommer idéerna.” För kvinnan sätter den skapande processen igång. Att den här kvinnan bor där hon bor idag beror, tror hon, på upplevelser i barndomen. Som barn brukade hon med sin familj göra utflykter på våren till en dal i närheten för att titta på fruktträdens blomning. Platsens skönhet talade starkt till henne som barn. Minnet av barndomsupplevelsen har varit avgörande för hennes val av plats att bo på som vuxen. Men utan tillgång till bil och villighet att pendla till arbetet hade hon inte kunnat förverkliga sin önskan.

Landsbygdens frihet innebär för en del personer att man känner ett oberoende av vad andra gör. En man uppfödd i Göteborg flydde från stan när ett av hans barn hade blivit bestulen på sin cykel. Han såg denna händelse som tecken på en social försämring av klimatet i stan och flyttade därför ut på landsbygden. Det var för barnens skull familjen flyttade, menar han men troligen var upplevelsen med cykeln av stor betydelse också för honom själv. Han hävdar bestämt att staden är en dålig miljö för människor.

Slutsatser

I detta avsnitt har det framgått att de kvaliteter, som man uppmärksammar i sin omgivning, till stor del beror på vilka kvaliteter man söker och att ens sökande dels har med ens bakgrund, uppväxt och kultur att göra, dels med personliga behov. Drivkrafterna är olika för olika människor och hos flera intervjupersoner framstår de som särskilt starka, därför att de är känslomässigt djupt förankrade. Det har också framgått att för dem som har en förankring på landsbygden – genom att aldrig ha flyttat därifrån eller genom att ha bott på landsbygden under en del av sin uppväxt – erbjuder livet på landet utrymme och möjligheter till utlopp för aktiviteter och verksamheter av olika slag. Dessa möjligheter uppskattas också av inflyttade stadsbor. Vi har också kunnat konstatera att det sociala livet kan vara en tillgång genom sin mera grupp- än individpräglade karaktär och att denna form av social organisation kan vara mycket mer tillfredsställande för en del människor än stadslivets individfokuserade umgängessätt.

De olika kvaliteter, som varit drivkrafter för människor som valt att bosätta sig på landsbygden i Falköping och Tidaholm, beror på att de faktiskt finns på de platser, där dessa människor bosatt sig. Om dessa kvaliteter förändras kommer också människornas intressen för och önskan om att bo kvar eller flytta att påverkas. En mer detaljerad kartläggning och vidareutveckling av de kvaliteter vi här pekat på vore därför värdefull att göra för en större del av befolkningen och på olika platser i kommunerna för att kunna skydda och utveckla dessa miljöer på ett positivt sätt. En kartläggning av de sociala nätverk som på sina håll finns och värderas positivt vore också ett värdefullt planeringsunderlag.

BYLIVETS OLIKA SIDOR

Bakgrund

Har den som flyttar till landsbygden förutom ostördheten och närheten till naturen också valt att bli en del av ett lokalsamhälle genom sitt val, att leva byliv? Det är inte alls säkert. "Byliv" tycks vara något som alla har vissa föreställningar kring men ofta tycks ha en vag uppfattning om vad det egentligen är och vilken funktion det skall fylla i deras eget liv.

I landsbygdsutveckling betonas ofta det lokala livets betydelse för människors trivsel och för utvecklingen av hela bygden. Lokalsamhällen som kan beskrivas som sjudande smältdegler av engagemang och kreativitet används som goda exempel. Denna bild av hur idéer växer fram där människor möts är egentligen en bättre och mer typisk bild av stadsliv än landsbygdsliv. Det lokala liv som pågår i byarna och som man utgår ifrån vid landsbygdsutveckling har utvecklats över många generationer och under helt andra villkor och med andra syften än dagens tankar om hur platser måste förändras för att överleva. Bylivet har snarare haft en traditionsbärande än en förändrande roll. När man försöker göra den lokala nivån på landsbygden till en bärande del av planering och utveckling så måste man vara medveten om att dessa traditioner fortsätter att vara verksamma och gärna formar det vi företar oss i byarna även idag. Man måste fråga sig hur det lokala liv som finns i byarna fungerar för de människor som bor där idag och hur det passar för de nya grupper av människor som nu flyttar till landsbygden

Det lokala livets byggstenar: informella nätverk, föreningar och service

På vissa platser upprätthålls det sociala livet enbart genom enskilda människors initiativ i kontakter med grannar, vänskap, släkt och bekanta. Ibland organiseras samvaron och får formen av t ex syjuntor, baklag och träffar med småbarn. Fastigheter kan ingå i samarbeten av olika slag kring t ex vägar, markskötsel och jakt, något som också kan få betydelse för de sociala nätverken. I en socken finns det ofta en eller ett par föreningar där den lokala förankringen genom boendet är inträdesbiljetten t ex till en hembygdsförening, bygdegårdsförening, byalag eller samhällsförening. Vad dessa föreningar arrangerar varierar mycket men vanliga aktiviteter är gemensam slätter, bygdespel, utställningar av lokalt hantverk, tipspromenader, utflykter och studier av byns historia. I vissa socknar handlar det om ett par arrangemang per år, men på andra håll betydligt fler. Kyrkan utgör en träffpunkt för många äldre och de har också verksamhet för barn. I större byar finns ofta ett antal olika föreningar som idrottsklubbar, Röda Korset, scoutkårer och politiska sammanslutningar.

I en del byar finns också mer stationär verksamhet som kan fungera som mötesplatser för de som bor där: Lanthandlare, gårdsbutiker och olika turistattraktioner. Där det finns kollektivtrafik kan busshållplatserna ha en social funktion. En ny typ verksamheter med servering kombinerat med t ex utställningar, försäljning eller musik, har också dykt upp på senare år.

Lokala verksamheters betydelse för det sociala livet

Det sociala livet ser mycket olika ut i olika byar. Ibland beskrivs det lokala livet som ”framåt” och ”livaktigt”, andra gånger som ”tråkigt” eller ”trögt”. Byar som ligger helt nära varandra kan beskrivs helt olika av sina invånare

Vad säger det då om livet i byn att den har en servering, en idrottsklubb, en syjunta eller en hembygdsförening? Att olika verksamheter finns säger inte så mycket om det lokala livet förrän man vet hur verksamheterna fungerar. Det finns kaféer som har de lokala invånarnas bästa för ögonen och fungerar som sammanhållande mötesplatser, andra som är inriktade på turism men är ganska anonyma för de boende omkring och en tredje kategori som försöker kombinera turism och lokalt engagemang. Det finns lokalanknutna föreningar, som fungerar som öppna sammanslutningar där äldre tradition möter nya idéer. Detta utvecklar hela bygden. Det finns andra föreningar som har svårt att införliva nya idéer och efterhand tappar sin betydelse för det lokala livet som helhet. Det finns byar där de informella nätverken ger en god möjlighet för den som vill att hålla reda på vad som händer och knyta egna kontakter. Men det finns också byar där nätverken är mer slutna och präglade av åtskillnad och stridigheter.

Vilken betydelse utbudet eller frånvaron av olika servicefunktioner och organiserade verksamheter har för människor, vet man inte förrän man förstår hur det som finns används och vad de som bor på platsen vill med sitt lokalsamhälle. Det märks exempelvis i hur människor svarar på frågor om lokal service och kommunikationer, att deras perspektiv på dessa till synes praktiska frågor, hänger intimt samman med tankar kring det sociala livet lokalt och omgivningens sätt se på och värdera deras lokalsamhälle.

Lokal service värderas högt men prioriteras inte

När vi frågar en kvinna vad det finns för service där hon bor blir hon förbryllad och undrar vad vi menar. Hon får tänka efter länge för att komma på vad service kan vara. På landsbygden är serviceinrättningarna få. Det är lanthandeln, kollektivtrafiken skolskjutsen, bokbussen och brevbäringen som man nämner. En man berättar att de i hans by brukar säga att de ”både har en veterinär och en doktor”. I praktiken anlitas dessa inte ofta av de lokala invånarna. Det samtalen visar är troligen att det invånarna efterlyser snarare är en samhörighet i byn än den praktiska nyttan av dessa funktioner. Kanske vill man utåt också framstå som ett fullständigt och välutrustat samhälle, fast det inte fungerar så utan var och en anlitar den veterinär och doktor som passar bäst av andra skäl.

På de få ställen, där det finns en lanthandel, värderas den mycket högt. För äldre personer utgör lanthandeln en stor trygghet och något som ger dem hopp om att kunna bo kvar på landsbygden, även om de inte kommer att kunna köra bil framöver. Förutom möjligheten att köpa varor på nära håll ligger lanthandelns stora betydelse i att den är den enda eller en av få fasta mötespunkter på landsbygden. Den ger en möjlighet att träffa människor utan att man behöver planera detta i förväg. En kvinna beskriver hur hon ibland kunde gå dit flera gånger per dag, mest för nöjes skull. En annan kvinna berättar hur mycket hennes man saknar den lanthandel som lades ned för några år sedan. Den gav honom möjlighet att träffa folk och stanna till för en kort pratstund. I byar, där det finns en lanthandel kvar, säger folk vi frågar,

att det bara blir mindre inköp som görs där. Man säger att man vill gynna den lokala handlaren och vara köptrogen mot honom, men att billiga alternativ i affärer med större utbud i stan gör att man ändå handlar där.

De flesta byar har dock inte längre någon lanthandel men däremot ofta någon form av direktförsäljning på gårdarna. Här kompletterar många sina inköp i tätorten med ägg, grönsaker, jordgubbar, mjölk och delar av eller hela djur. Man menar samtidigt att denna direktförsäljning från gårdarna minskar och berättar om olika saker som de tidigare kunde handla på gårdarna i närheten, men som nu upphört. Denna förändring ser de som ett uttryck för rationaliseringar inom jordbruket och flera intervjupersoner beskriver som exempel hur snabbt antalet mjölkbönder minskat i deras by de senaste åren. Inköpen på gårdarna är det sällan någon som spontant kommer på att berätta om när vi frågar efter lokal service. Dessa lokala funktioner verkar mer betraktas som slumpmässiga tillfällen om de råkar finnas och otur om möjligheten försvinner. Man pratar inte heller om köptrohet mot lantbruken så som man gör om lanthandlarna, även om man tycker att det är bra att kunna handla sin mat direkt av lantbrukare och att kunna se var maten kommer ifrån.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det inte alltid tycks vara så att den lokala aspekten väger så tungt, när landsbygdsbor väl skall köpa sina tjänster och göra sina inköp, även om man ofta saknar den betydelse olika funktioner har haft för samhörigheten, när de väl försvunnit.

Invånarna blir mer och mer rörliga

Med ökad omflyttning mellan stad och land och fler förflyttningar i vardagen förändras människors relation till byn och det lokala livet. En del äldre personer kan känna sig som främlingar redan några socknar bort från sin uppväxtby. De verkar också vara mer knutna till den egna kommunens huvudort än yngre personer och göra de flesta av sina större inköp där. De åker inte lika gärna som yngre personer iväg längre bort för att handla. Bland medelålders och yngre personer verkar bytillhörigheten emellertid inte vara särskilt stark. Att vara uppväxt på landsbygd kan vara tillräckligt för att en person skall hävda sin hemhörighet på denna landsbygd. Den ökade rörligheten både i form av förflyttningar mellan orter och som vardagsresor gör människors platsanknytning svagare och platsers ”yttre” kvaliteter viktigare än deras direkta relation till de egna rötterna.

Tillhörigheten till en kommun, i kontrast till en by, verkar däremot vara stark även för många yngre landsbygdsbor. De flesta har en stad som de betraktar som ”sin” stad. Ofta är det huvudorten i kommunen där man bor, men det kan också vara den ort där man är uppväxt eller där man arbetat sedan länge. Flera personer säger att de för det mesta brukar handla i sin egen kommun eller där det är närmast på väg från arbetet. De menar att de är nöjda med det lokala utbud som finns där. Lika viktigt är det kanske att de trivs med att det är en liten stad med ett lugnt tempo, där man lätt kan ta sig mellan affärerna och inte behöver köa. När det gäller kläder och andra mer specialiserade inköp väljer de dock i högre grad ort efter utbud. För dem som bor utanför Tidaholm kan det innebära att man åker till Falköping för att handla kläder, eftersom några av de större affärskedjorna finns där. Skövde är ett alternativ med ett ännu större utbud. Intervjupersoner boende i södra delen av området åker även till Ulricehamn och Jönköping; till Ulricehamn för att man uppfattar staden som en trevlig stad och Jönköping för dess stora utbud av varor.

Landsbygdsbon, som ändå har en bit att åka till affären, tycks ibland ha lättare att ta steget att välja ort helt efter utbud då varken köptrohet eller ens bekvämlighet talar för en viss stormarknad i närliggande stad. Även om man ofta har en ort dit man vanligtvis åker för att handla så tycks man samtidigt uppleva det som en tillgång att boendet är beläget mellan flera ganska jämnstora städer i regionen. Man får fler städer att välja på! Det kan vara så att man får ett mer differentierat resande till städer och att man väljer stad mer efter tillfälle t ex marknader, festivaler eller trivsel med stadskärnan. Göteborg nämns inte spontant som en plats dit man åker och handlar även om man ibland gör det också, när man väl är där av andra skäl. Till Göteborg åker man mer för olika nöjen som Liseberg, utställningar, teater eller att träffa personer man känner. En del landsbygdsbor verkar ointresserade av stadsliv över huvud taget medan andra väljer att åka till orter för deras speciella miljökväligheter. En kvinna nämner Ulricehamn för utsikten mot vattnet och ett bra utbud i affärerna och en annan kvinna Hjo som ett ställe dit det är roligt att åka för att det finns mindre och mer udda butiker och kaféer än i hemkommunen.

Även om bilen har varit ett självklar del av landsbygdsboendet under lång tid för de flesta så verkar det som om människorna använder bil mycket mer idag. Kanske håller samtidigt vår syn på avstånd förändras? Det är som om det var en ganska ny upptäckt att man från dessa kommuner faktiskt kan pendla till Göteborg och att det idag inte känns lika omöjligt att resa till en ort fem mil bort för att handla. Sammanfattningsvis framstår landsbygdsbor ofta som mycket rörliga. De söker upp vad de behöver och finner nöje i på olika håll. Samtidigt finns det en tillhörighet till den egna kommunen som styr de mindre inköpen och småstadslivet värdesätts.

Bilberoendet - en självklarhet för vissa och ett gissel för andra

För de flesta utgör bilåkandet en självklar del av landsbygdsboendet. Bilberoendet är något man anpassat livet till även om man oroas av kostnaderna och ibland klagar över dem. Speciellt verkar det vara så där det inte finns några kollektiva färdmedel och båda vuxna i familjen har körkort. Om frun saknar körkort, familjen bara har en bil eller om man är äldre och inte kan vara säker på att kunna köra bil framöver, är möjligheten att även kunna ta bussen mer avgörande för hur man ser på boendet i sin helhet. Bättre kollektiva kommunikationer har varit det vanligaste önskemålet på frågan hur man skulle vilja förbättra villkoren på landsbygden. En önskan om bättre kollektivtrafik handlar om att man själv, och inte minst ungdomarna, skall kunna använda stadens utbud lättare och att familjer inte skall behöva vara beroende av flera bilar.

Vissa kopplar ihop frågan om kollektivtrafik med en önskan om att förflytta sig mer miljövänligt och hur deras livsstil på landet skulle kunna bli mer uthålligt. Det finns de som funderar mycket på hur de kan pussla ihop vardagen med kombinationer av cykel, tåg och bussar till arbetsplatser och barnomsorg. För personer som valt bort staden för dess dåliga miljö kan det egna bilberoendet kännas direkt olustigt. En medelålders man som flyttat hit för traktens rena miljö, beskriver hur han "hatar" att köra bil. Hans fru saknar körkort. Där de bor finns det bussar men han beskriver hur svårt det är att få tiderna att passa med ett arbete. Det finns hos honom och flera andra vi talat med en misstro mot att de turer som går är de bäst valda utifrån hur människors vardag ser ut. Frustrationen uppstår också därför att man gärna vill kunna använda bussen men tycker att antalet turer är för få för att man skall kunna göra sig beroende av dem. Det framgår att valet av färdmedel i hög grad blir en vanesak.

Många betonar att de är införstådda med att det inte alltid kan finnas kollektivtrafik på landsbygden. Samtidigt ställer många den typ av frågor och funderingar som visar att de inte känner sig övertygade om att man gjort de rimligaste avvägningarna när trafiken planerades. De vill själva kunna förstå om det bästa alternativet trots allt är det egna bilåkandet så som vardagen nu är organiserad.

Idealbilder om byliv som förvirrar

Var det mer liv och rörelse i byarna förr? Oavsett hur det egentligen var så spelar bilderna av hur vi tänker oss att det var förr en central roll för vad många förväntar sig av bylivet idag. Flera äldre kvinnor beskriver hur mycket mer folk umgicks med varandra när de var unga, både till vardag och fest, och hur vägarna fungerade som mötesplatser. De tycker inte att den yngre generationen verkar vara lika intresserade av det lokala utan upptagna med arbete och aktiviteter på andra håll. Så som de minns det från när de själva var unga så var uppslutningen mer total och de tog vara på de aktiviteter som erbjöds.

En förklaring, som de själva ger till denna minskade aktivitet i byarna är att kvinnorna då var hemma mycket längre med barnen, jämfört med idag, och att de också arbetade lokalt genom att "hjälpa till" på gårdarna, i skolan och i föreningar. De ser idag inga unga kvinnor som tar vid och bär upp det lokala livets sociala samvaro. Samtidigt ser de hur lantbrukarna blir färre och att de som finns är mer upptagna av sina maskiner och mindre ute på sina marker. Inte heller de äldre ungdomarna ser de längre i byarna och längs vägarna; de möts i samhällena och städerna stället. Den utveckling som dessa kvinnor ser i byarna har sin motsvarighet i städerna där många bostadsområden står tomma under dagarna, medan de vuxna arbetar och barnen går på skola, dagis och fritids. Konsekvenserna av att färre människor rör sig i miljön har troligen blivit större på landsbygden, där boendet är glest, de informella nätverken är så viktiga och det också ofta saknas andra typer av mötesplatser.

Många äldre personer talar också om hur enkelt och okomplicerat det sociala livet är på landsbygden: "Alla känner alla", "man hjälps åt på landet", "här finns mer gemenskap". Frågar man sedan vidare om hur de menar så framgår det att det är i lägre grad är en beskrivning av hur man verkligen tycker att det är i just deras by, och mer hur man tänker sig att landsbygden generellt fungerar. Då man tycker att den egna byn lever upp till de egna idealen om lokal gemenskap så ser man det som rätt och riktigt. Negativa erfarenheter av det sociala livet i byarna uppfattas däremot snarast som undantag eller personliga.

Hur länge är man nyinflyttad?

Att det tar tid att göra sig hemmastadd på en plats hör till sakens natur. Det krävs månader och år för att en plats skall flätas in i vårt nät av vardagsvanor och viktiga livshändelser och göra så att vi med tiden känner oss allt mer hemma just där. Den sociala förankringen verkar emellertid ofta gå betydligt långsammare än förankringen till husen och marken på landsbygden. Det handlar i viss mån om att man bor utspritt och att tillfällena är färre att i samspel med andra bygga upp en gemensam känsla för platsen. Det handlar troligen också om att landsbygden ofta är starkt segregerad mellan de som bott där under långt tid och de som flyttat in senare. De som bott i generationer på platsen kan uttrycka stor förvåning över att personer utan rötter i trakten flyttar in. De vet ju vilken tid det krävs för att få en social förankring på platsen!

Det finns ett uttryck som ofta används för att beskriva upplevelsen av att man som inflyttad inte betraktas som en invånare bland andra: Man säger att det tar mer än tre generationer att bli betraktad som en av traktens invånare. En kvinna kallar det *Änglagårdssyndromet*, vilket anspelar på filmen *Änglagård* från 1992 av Colin Nutley. Inflyttade som upplever ett utanförskap i det lokala livet använder sådana uttryck som en förklaring till detta. En kvinna berättar förvånat hur hon efter att ha bott tio år i byn fått en inbjudan till ett lokal tillställning för alla *nyinflyttade*. En annan kvinna uttrycker leda över att hennes familj fortfarande efter mer än tio år på platsen omtalas som *de nyinflyttade*. Det uttryck som någon gång kan hjälpa inflyttade människor att förstå det utanförskap de känner, kan efter hand upplevas som en förevändning för att inte heller göra något åt dessa barriärer mellan människor.

Slutsatser

Den självklara förankring på en plats som familjejordbrukarnas gårdar gett människor förutsätter ett sätt att leva som allt färre av dagens unga ser som en möjlighet. En gård står inte längre som garant för en tryggad försörjning och många känner sig tvingade att tänka i termer av mångsyssleri, uppköp av mark eller kanske försäljning. En man som köpt upp flera gårdar sa att han försökte se sig som företagare. Med det framgår också att detta är ett ovant och inte självklart förhållningssätt för en lantbrukare, för vilken den egna relationen till marken fortfarande är central. När lantbrukaren rör sig mellan flera olika gårdars marker och kanske byars marker - likt en företagare mellan sina olika dotterbolag - så förändras också hans relation till marken och troligen också hans relation till byarna.

Byarna liv förändras också av att många försöker tillgodogöra sig det ”bästa” av både staden och landet. Den ökade rörligheten gör att fler människor ser möjligheter att bo längre bort från sitt arbete och att inte behöva välja mellan stadsliv och lantliv. Samtidigt måste man se att den tidigare så starka förankringen till byn byggde på att de var många i samma generation som tillbringade sin vardag där. De landsbygdsbor som idag flyttar till landsbygden och pendlar till arbeten i stan, kanske har barnen på dagis i tätorten och fortsätter att umgås med släkt och vänner där, har givetvis mycket mindre förutsättningar att bygga upp en bygemenskap. Rörligheten ger möjlighet till ett mer varierat innehåll i livet för den enskilde, samtidigt som de lokala sammanhangen riskerar att urholkas och kännas tomma och i brist på mening.

Äldre kvinnor beskriver hur man har försökt upprätthålla byns tradition med att bjuda in yngre inflyttade familjer, men hur detta ebbat ut då familjerna inte fortsatt att bjuda tillbaka. Kanske har de nya motiven till att bo på landsbygden och sätten att organisera arbete och familjeliv i den yngre generationen, skapat en osäkerhet mellan dem och de äldre? Man känner inte igen sättet att leva och har kanske svårt att se vilken betydelse man kan ha för varandra. Vilken roll kan exempelvis kvinnorna i byn spela, när de arbetar i stan och är borta under dagarna? Förändrade livsmönster, där den ökade rörligheten är en viktig del, har förändrat förutsättningarna för det sociala livet lokalt. Samtidigt ser vi att en av de kvaliteter som lockar människor att flytta till landsbygden är önskan om att komma ifrån en vardag som känns inrutad och splittrad och att satsa mer på ”en plats i livet”. I praktiken är vardagen på landsbygden ofta fylld av transporter för att tillgodose olika familjemedlemmars behov och försörjning.

Det krävs en medveten satsning på att återge lokalsamhällena olika funktioner i människors liv och skapa nya traditioner för samspel, om byarna skall fortsätta att vara viktiga platser för

människor. Byn är ingen självklar enhet för inflyttade. De kan vara osäkra på vilken relation deras fastighet har till olika platsbeteckningar omkring dem och vilken funktion t ex en socken har. Det handlar om brsit på kunskap, men som vi sett har också olika inflyttade grupper skiftande intresse av alls sätta sig in i lokala förhållanden.

Unga människors engagemang i föreningsliv minskar generellt och en del skapar istället nätverk och grupper som arbetar med mer specifika frågor. Sådana nya sätt att skapa gemenskaper kan vara svåra att lägga märke till och förstå betydelsen av. Äldre personer uttrycker ibland en saknad hos unga av engagemang. Samtidigt kan de unga i just deras by driva stora projekt. På ett ställe har några unga familjer bildat ett "kulturhus" med en omfattande verksamhet av musik, barnaktiviteter, ekologisk kafé vid bokbussen mm. De hade inte tänkt att de kunde bilda en förening, förrän landsbygdsutvecklaren föreslog detta.

Initiativ där unga vuxna hittar nya sätt att mötas och skapa gemenskap lokalt som bättre passar deras generation kan ha en vital betydelse för bygdens framtid. På detta sätt kan man undvika en del av de problem som landsbygden har av att de traditionella strukturerna förändras långsamt och ibland har svårt att fånga upp nya grupper av landsbygdsbor.

UTVECKLINGSARBETE MED LANDSBYGDSBOR I FALKÖPING OCH TIDAHOLM

Informellt och formellt sätt att arbeta med lokal utveckling

Att människor skall delta i utvecklingen och planeringen av sin egen livsmiljön är numera fastlagt i planlagstiftningen. Agenda 21 och FN:s barnkonvention är andra dokument där Sverige förbundit sig att aktivt arbeta för att involvera underrepresenterade kategorier som kvinnor, unga och barn i planeringen.

På landsbygden är samhället beroende av människors deltagande på ett mer konkret sätt än i staden. När det gäller samhällsservice så omfattas betydligt färre personer av varje verksamhet än i staden och det som görs måste göras adekvat för just dem som det berör. Genom ett närmare samarbete med dem som bor på platsen hoppas man också kunna hitta billigare och mer informella sätt att lösa olika frågor. När det handlar om det aktiva arbetet med en generell utveckling av byarna så kan man se det som en vilja att, i en för landsbygden anpassad form, arbeta mer integrerat med frågor som rör olika sektorer som näringslivet, miljön, kultur och fritid, skolan och den sociala sektorn. I båda kommunerna har utgångspunkten för landsbygdsutvecklingen varit att utgå från de lokalsamhällen som människor själva uppfattar som samlande enheter, ofta en eller flera socknar.

I Falköping har utgångspunkten varit att ett allmänt deltagande från dem som bor på landsbygden är nödvändigt. Man efterlyser nya former för demokratin och en arena för dialog kring landsbygdsfrågor. Hittills har detta arbete bedrivits i nära anknytning till någon eller några av de befintliga lokala föreningarna på varje plats. Det har tagit formen av en diskussion kring ett gemensamt program för hela landsbygden. Planerna är att gå vidare och bilda ett gemensamt landsbygdsråd med representanter från de olika lokala grupperna. Kommunen har anställt en landsbygdsutvecklare för att sköta kontakterna med de lokala grupperna och driva processen framåt. Vad vi har sett av detta arbete bygger det på ett försök att genom direkta möten med invånarna ta reda på vilka lokala frågor som är aktuella för dem som bor där och se vad dessa lokalsamhällen behöver för att kunna arbeta vidare, skapa gemenskaper, utveckla nya strukturer och stödja näringslivet. Arbetet bygger på landsbygdsutvecklarens förmåga att bli accepterad som en länk mellan den lokala nivån och kommunen, hans förmåga att förstå den lokala situationen och olika gruppers sätt att tänka och att kunna stå till tjänst med kunskap och idéer som de tycker att de har nytta av.

I Tidaholm har landsbygdsutveckling under de senaste åren bedrivits som en fortsättning på det arbete som initierades som ett samarbete med forskare i ett "Stad och land"- projekt och senare i Agenda 21. Det har varit en stark betoning på människors deltagande direkt i planprocessen och en fortlöpande integrering av de resultat som kommit fram i översiktsplanen. Deltagande i planeringen har byggt på att någon lokalt baserad sammanslutning tagit på sig att skriva en sk framtidsplan för byn. Som stöd har kommunens planerare skickat ut enkätfrågor till byarna där de tillfrågas om hur de ser på det lokala livet, dess förutsättningar och framtid. Kommunen har med utgångspunkt i dessa planer samlat till öppna möten i byarna, där högt uppsatta politiker och tjänstemän deltagit. Vid sidan av kommunens arbete har ett studieförbund i cirkelform arbetat med landsbygdsfrågorna ute i byarna.

Falköpings strategi bygger på ett informellt arbetsätt där man försöker fånga upp och stödja olika initiativ i lokalsamhällena. Arbetet sker vid sidan av den formella kommunala planeringen. Med detta arbetssätt finns möjligheten att agera som en katalysator för förändring och utveckling och få fram idéer även från lokalsamhällena, som är splittrade eller av andra skäl saknar eget initiativ. Med det informella arbetssättet följer samtidigt att processen är beroende av landsbygdsutvecklarens och kommunala representanters beredskap att lotsa vidare de frågor som kommer upp så att dessa inlemmas i den formella kommunala planeringsprocessen.

Tidaholms strategi är att erbjuda lokalsamhällena vissa verktyg för att lättare kunna delta i kommunens planering. Detta arbete bygger på att försöka göra invånarna medvetna om deras viktiga roll för det lokalsamhälle de bor i och också pedagogiskt visa hur det arbete de lägger ner är direkt kopplat till kommunens arbete med översiktsplanen. Arbetssättet som i hög grad bygger på att invånarna skall beskriva sin by och sin framtidsvision av denna gör troligen att det inte når ut till alla grupper. Det är ett sätt att arbeta som kan upparbeta en medvetenhet och rutiner för planeringen som i bästa fall gör invånarna mindre beroende av godtycke från enskilda kommunala representanter och mer rustade att själva driva sina frågor.

Slutsatser

Landsbygdsutvecklingsarbetet kan sägas ske på flera olika sätt i kommunerna men domineras av de två speciella satsningar som nu görs i Falköping och Tidaholm. Förutom dessa båda satsningar får enskilda företagare och personer direkt hjälp i sina verksamheter med att göra upp planer för utbyggnader, information om vad som gäller för att uppfylla exempelvis miljömål vid startandet av olika slag av verksamheter, hjälp i tvister med grannar om utbyggnad, tips om kontakter med andra kommuninvånare för att bilda nätverk och andra typer av stöd. Tjänstemän i de båda kommunerna har ofta ställt upp och bistått enskilda kommuninvånare, vilket underlättat för dem att starta nya eller utökade verksamheter på landsbygden. Att stödja de boende på landsbygden ses som en angelägen uppgift av många kommuntjänstemän inte minst av det skälet att de själva är landsbygdsboende och känner lojalitet med landsbygden. Ändå finns det problem som återkommer i samtalen, vilka innebär kritik av kommunernas insatser. Ett exempel är önskemål om ekonomiskt stöd till lantbrukare för att hålla landskapet öppet, eftersom lantbrukarnas insatser enligt deras egen uppfattning gynnar hela bygden.

Betydelsen av eldsjälarna talas det mycket om inte minst av kommunernas tjänstemän och dessa tycks utgöra en länk mellan kommunens tjänstemän och kommuninvånarna. Med eldsjälarna menar man väl snarast engagerade personer som inte bara för egen del driver frågor utan som också tänker för bygden där de bor och för andra människor. Sådana personer har vi inte mött så många – vi har däremot mött många driftiga personer med egna projekt. De få eldsjälarna vi har mött har imponerat på oss med sina kunskaper och sin förmåga att långsiktigt se landsbygdsutvecklingen och kunna analysera landsbygdens problem. Dessa personer skulle kunna utgöra mycket stora resurser för kommunerna ifall de hade uppdrag i sina kommuner och samarbetade – mot ersättning för sina insatser – för att lösa olika slag av problem. Att engagera sådana personer i landsbygdsutvecklingsarbetet, tror vi kunde vara inspirerande också för andra kommuninvånare, göra landsbygdsutvecklingsarbetet mera effektivt och göra att man hittade praktiska lokala lösningar på olika slag av problem. Detta förslag betyder inte att eldsjälarna skulle anställas som kommunala tjänstemän och sugas upp av den kommunala

byråkratin utan att de skulle få ett tidsbestämt uppdrag från kommunen att arbeta med tämligen fria händer i lokala utvecklingsfrågor.

Av våra samtal med ”vanliga” kommuninvånare framgår det att de nu aktuella landsbygdsutvecklingsprojekten är något som de flesta landsbygdsbor inte själva kommit i kontakt med eller har någon erfarenhet av. Vanligare är att man hört talas om aktiviteterna t ex via tidningarna. Båda kommunernas strategier bygger på att utgå från de lokala sammanslutningar som redan finns i byarna. Det är ett rimligt arbetssätt om man till liten kostnad snabbt vill få igång en lokal diskussion. Samtidigt måste man vara medveten om att man på detta sätt kanske bara får kontakt med vissa kategorier av människor. Vilken betydelse aktiviteterna får för olika gemenskaper i lokalsamhället kan bli avgörande för hur det vidare arbetet kan inriktas. Vi har sett i våra intervjuer att den uppmärksamhet ofta redan aktiva landsbygdsbor får genom kommunernas utvecklingsarbete kan betyda mycket för dessa personers kraft och vilja att arbeta vidare med lokala frågor. När dessa kontakter mellan kommun och byinvånare leder till resultat så blir det samtidigt en signal till andra bybor om att byn inte är ”tom” och att den lokala nivån är en möjlig plattform att arbeta ifrån för dem som vill.

SUMMARY IN ENGLISH:

TO LIVE IN THE COUNTRYSIDE IS TO LIVE DIFFERENT LIVES

A countryside of traditional values as well as of new ways of living – the general background

The problem facing the communities of Falköping and Tidaholm in the Västra Götaland region in western Sweden today is depopulation. The communities consist of farmland and forests as well as of the two towns, which have given the communities their names. Rationalisation has made farms bigger and traditional farming has turned, when successful, into large enterprises. Traditional farming as family business still does exist but to a decreasing degree and often with important support from other economic activities. People from the cities near by move in with other and new motives for living in the countryside. People from Göteborg, Sweden's second largest city with a population of about 430.000 inhabitants, move away from the big city and settle in the countryside within commuting distance to their workplaces. This means that in this countryside we see today a pattern of different life styles depending to a large extent on the possibilities that communication and transport permit. Only one of these life styles is that of traditional small-scale farming.

With the mix of life styles it is evident that these life styles will influence each other and that new ways of living eventually will develop. "Modern" people moving out from cities bring with them a mobile way of living accustomed as they are to working in various places and to spending leisure activities in a variety of places. Traditionally people in the countryside live in the places where their farms are situated and where they have grown up, their social life often being restricted to that area. One reason for this is the less distinct division of work and leisure for people on farms than for those with jobs in town. One might characterise the physically "spread-out" way that "modern" people live as typical of a network, while the way that people traditionally live in the countryside can be characterised as typical of attachment to place. As mobility is rapidly developing in society as a whole, to carry out activities of various kind people are getting relatively independent of place, a fact which makes people free to decide for themselves where to settle and where to live. The consequence is that the values and wishes of the individual can have a considerable influence on his choice of dwelling place and make that choice more personal than what has been possible before. Having that possibility today means that positive environmental experiences from childhood and youth can influence the individual to look for places that have the same or similar qualities as the ones he remembers from where he grew up.

From the interviews that we have carried out with people living in the geographical area of the Falköping and Tidaholm communities it is clear that not only for them but also and perhaps more strongly so for their children, many young mothers and fathers have chosen to live in the countryside because they find it a good environment. They find this a better place to live than the city. In our study we interpret the choice of the parents in giving their children the environmental qualities that they remember having had themselves as a way of handing over to the next generation an "environmental heritage". From an environmental psychology perspective this result is neither new nor surprising. What we want to stress is that this "environmental heritage" is relatively easy for people to realise today. Mobility in society

today facilitates that realisation. That parents do stress the importance of a good environment for their children being the reason why they live in the countryside, makes young families in the countryside an important group for planners to support and communicate with.

Presenting the main results of the study

The aim of the study has been to describe in a qualitative way how people value living in the countryside of Falköping and Tidahom. In the following we present the main results of the study.

First we describe a life cycle perspective on dwelling and place, stressing the importance of an "environmental heritage" across generations. This is also to emphasise the fact that when choosing a place for children to grow up in, the situation and needs of the parents and even those of the grandparents are decisive factors. The situation of the child depends on his social surroundings and on how his parents and grandparents arrange to live according to what they need and value. Their situation is the given social context for the child.

Then we present the various patterns of living in the countryside that we have found in our study. We here emphasise the different motives people have for choosing to live in the countryside today.

With this background we analyse the social situation of village life and reflect on people's varying interest in it. Traditional village life has had as its motivating power the sharing of values and life styles and from that a loyalty to place and people has developed. People today living very different lives in the countryside and having chosen to settle there out of different reasons might not find village life attractive or natural to engage in. The countryside development projects of Falköping and Tidaholm have to a substantial degree meant working with local groups in the villages in an effort to support village life.

At the end of our presentation we give some reflections on these projects as we have heard about them from the people we have interviewed. Our task has not been to evaluate the projects, however. Finally, we make some general suggestions for planners of the implications from the study.

Methodology

This is an interview study but we do also use results from two small questionnaires. The study was carried out in the fall of 2000. We have been conducting interviews with people, men and women, of different ages, in different social and work situations and living in different places in the countryside of the two communities. We have conducted two types of interviews, interviews on the telephone, with duration of about 20 minutes, and in-depth interviews, with duration of one and often of one and a half-hours. The in-depth interviews with few exceptions have taken place at the homes of the people being interviewed. We have also conducted group interviews with groups of school pupils aged 18 and we have had these pupils answer a questionnaire. In total we have interviewed 55 persons. We have also used the results of a questionnaire study on parents' evaluation of the day care centres, which their children attend. That questionnaire study is part of the present doctoral studies by Fredrika Mårtensson.

A life cycle perspective on dwelling

Choosing a life cycle perspective on dwelling means seeing the role and importance of dwelling for people at different stages of their lives. It is clear of course that the young child uses the dwelling differently than the teenager, that the young single adult and the adult with a family use dwellings differently and that people of old age also behave differently than younger ones because their needs, abilities and experiences are different. The individual is seldom all on his own but from the start is part of a social group and this fact also has consequences for how the dwelling situation is arranged and what needs it has to satisfy for the group as a whole. The needs of children as well as of old people are taken care of by others and these – adult – people have to take into consideration their care taking responsibilities towards others while at the same time satisfying their own needs. What is common for very young and very old people is the fact that on their own they are restricted to the places where they live.

In our study we have seen how occupied young parents are with granting their children a good environment to grow up in and that for the young families that live in the area access to space as well as proximity to nature are positively valued. For children to be able to move around freely on their own seems more important for these families than that they are part of a group of children of the same age. Some parents do however comment on the lack of other children for their children to play with and see it as a drawback of countryside living, wishing that there were more friends around so that their children could meet them on their own. As for today the parents will have to bring their children to their friends by car.

Elderly retired people too are concerned with the problem of communications. They want to be able to move around on their own, they have a lot of free time, and in particular they are anxious to see their children and their grandchildren. They want their grandchildren to be able to come to stay with them on their own.

Teenagers and young adults also are in need of communications in order to get away from home to meet friends elsewhere and to discover not only new places but also new people. That they want to be able to move around on their own is at the same time a way for them of becoming socially independent. For young adults studying or working away from home, before settling on their own with a family to be able to stay in contact with their parents is as important for them as managing on their own. Having talked to youngsters we realise that the desire to get away from home varies a lot and that their need or lack of need for an independent "modern" life might influence what jobs they contemplate choosing. Choosing a university education is a definite step towards moving away, some feel.

In conclusion, environmental qualities are important for people at different stages of life as well as mobility. Different environmental qualities stand out as important at different phases of life. For young and old people environment takes on great physical importance, as they have to spend their lives in the places where they are. For teenagers, grown ups and healthy old people there is a choice as they are mobile. However, their situations of work and obligations towards family and relatives limit their mobility as well as their choices of dwelling place. Mobility seems as important an environmental quality as the physical characters of place. Results from our study indicate that among families on farms and among families with a history in the area, family obligations seem stronger than among families who have chosen to live in the countryside without any previous experience of living there.

Cultural differences in how choices of dwelling are being made during the life cycle stand clearly out.

Different patterns of living in the countryside

Living in and moving into the countryside is motivated differently by people. There are obvious economic reasons for preferring the countryside to town or city living – land and houses are much cheaper than in more densely populated areas. There are other reasons like access to a lot of space with places permitting activities that are difficult, if not impossible, to engage in when living in a town or city. Some people want to have the possibility of dedicating themselves to hobbies like horseback riding, cultivating, animal breeding as well as working with arts and crafts. One important argument, for young as well as for old people, is the calmness of countryside living. People in stressful jobs find the calmness of the countryside relaxing as they return home in the evening and for the weekend. Others seem to be able to work more creatively if they have calm surroundings while working and so they have arranged to have their places of work at home. Some people value countryside living for being healthier, ecologically better and a more natural way of living in general. Very many parents, both mothers and fathers, claim that the countryside is a better place for their children to grow up in as it provides them with access to a lot of space close to nature.

In the following discussion some different patterns of living in the countryside are presented in more detail. These patterns have emerged from our interviews with people and from our visits to the places where they live. They are generalisations in the way that individuals, and especially families, in their ways of living may show characteristics not only of one but of a combination of patterns. It has struck us, however, that these patterns are fairly distinct from each other. The point in presenting the patterns that we have found is to emphasise that people live differently in an environment that up till now might have been thought of as rather homogeneous. That there are many patterns of living in cities on the other hand has never been challenged. Maybe it is time now to acknowledge that the countryside is moving towards a plurality and a variety of life styles just as elsewhere in society.

- Traditional farm life

Traditional farm life is dependent on working on the land, owning or renting that land. Farming can be of different variety depending on the tradition of the farm and of the farmers as well as on the quality of the land. It consists of one or more of the following: raising cereals, cattle breeding and production of milk. There seem to be few traditional family farms where two generations live and work on the farm but they do exist.

There are farmers on big farms who started out by working on their parents' farms and who after having bought or inherited one small farm now have an enterprise consisting of many farms as they have bought one farm after another. These are farmers who have succeeded in managing and expanding their business considerably. The scale of their businesses is large and they seem to plan on making it even larger. They employ people to work on their farms. Some have been managing economically on their own; some manage by support of their wives' income and by co-operating with other farmers in sharing machinery and in other ways. Rationalisation is important to make profit. Some of these people have not started as farmers in the area but moved here after having bought farms. These farmers don't seem to have a loyalty to the places as such but rather to the farming business. However, in farmers who have grown up in the area and who have bought or inherited their parents' farm one can

find a commitment to the traditions of the place and a willingness to preserve old buildings and to do so with historical awareness.

For some farmers one way of survival has been to diversify and change traditional farming into something new. They might produce ecologically controlled crops, raise cattle or pigs in a highly qualitative way and in small scale, selling their produce on their farms to their customers with few middlemen. Others keep farming on a small scale as a leisure activity aside from their work elsewhere. These people, who seem to be quite a few, appear to love the very activities of doing traditional farming. We know of people with qualified and demanding jobs who live on and run farms, which they have inherited, sometimes quite big farms. Others that have been forced to give up farming have sold their farms and got jobs at hospitals, schools and other institutions. Later some of them might buy a farm where they can cultivate or breed animals on a smaller scale. In various ways these people preserve in their choice of living the traditional life style of farmers.

As indicated above we have noticed a strong loyalty among some farmers – working full time or half time as farmers – to the land and the tradition of the family on the farms where they live. Owning land does represent an important economic value of course but it seems that on top of that there is something else to explain their loyalty. Perhaps this could be called love of land, as land seems to represent the family and the tradition of the household generations' back. Caring for the land might be the same as caring for the family and assuming the responsibility from previous generations of keeping the family prosperous. This caring is an expression of a strong emotional commitment in them for staying on the farm and in the countryside.

- A cheap place to live and closeness to nature

To live in the countryside is for many people with workplaces elsewhere like living in a housing area but with much more and much cheaper space and with a possibility to live close to nature. Nature is a resource for them in various ways. People go for walks during weekends, as nature is felt to make them relax and some people feel that they get into contact with "life itself" only when being in the woods. To others picking and preserving mushroom and berries is important both as a relaxing activity and as a household matter. On their plots at home they might cultivate flowers, fruit and vegetables. Some keep domestic animals like dogs and cats; some also keep horses, rabbits and chicken. This is a kind of life, which is difficult or impossible to live in town today. Many of these people have grown up in the countryside, on a farm or in a village. They represent a modern way of living by commuting to their places of work and by using their cars a lot to move around and find what they look for. They visit different places and towns for different purposes, doing errands and buying things at different places in the area. They live in modern, practically well functioning and well-equipped houses. They might talk about their houses as something they have built themselves, identifying strongly with the house, though they have commissioned a builder to do so. These are practical people and they value being able to manage things on their own, sometimes in close contact and with frequent support of close relatives. With their focus on family life, they often keep away from village life.

- Enough space for hobbies and small scale businesses

Some people, without any previous attachment to a particular geographical area and sometimes without having a countryside background, choose to settle in the countryside because they have strong hobby interests or want to try to develop small-scale enterprises. They see the countryside as a well-suited location for such activities. These are people who by

renovating houses themselves can manage to live fairly cheap. Some of these people have initially had a personal interest in something or have been good at doing or producing something, which they subsequently realise that they might exploit economically and earn a living from. They often work with things that need a lot of space and they do so either outdoors, in barns or outhouses. They make their presence felt and their customers often come to their places to buy their products. With farmers they share the practical orientation and the connection of their activities to the places where they live. Practical knowledge of place and landscape that might be at risk of disappearing with traditional farming, has a chance of surviving where these people move in.

- Quality of life and becoming a part of a local community

For some people living in the countryside means having chosen a better kind of life. These people often take an interest in the history of the place; its culture, its nature and they see and appreciate the aesthetic qualities of the landscape. In one respect one can say that these are idealistic people but it is also true to say that they feel that they themselves are better off in the countryside, having at times fled the city for some negative experience. Generally they work in town or work with office-like work at home. These people might long to commit themselves not only to the place where they have chosen to settle but also to the community and its people. However, not always being practically inclined or sharing the values and interests of other groups in their communities, they might find their ideal places less ideal than they at first thought and eventually experience disappointment. When on the other hand they do manage to catch on to the community and the communities show an interest in them they might become a resource for the whole community. They easily take initiatives of various kinds of value not only for themselves but also for their communities. They seem prepared from the start to engage themselves in important causes that they think serve the people living there. These people, often knowledgeable and well oriented in political matters, quite articulate, can become real enthusiasts for their communities.

The function of villages

- in daily life and as an arena for countryside development.

The countryside development projects in the Falköping and Tidaholm communities use existing organisations and social structures for their activities. Taking the starting point in already existing local groups means a lot for how the process will develop further, for what people are going to be included and for what questions are likely to be discussed. To use existing forms of organisations on the local arena has been thought to be the most legitimate and perhaps the only possible way to work with countryside issues. In doing so it is evident that old social structures are being supported.

The communities of Falköping and Tidaholm have chosen to work in different ways with countryside development. In Falköping local authorities have employed a person to work practically with countryside development. This person visits people in local associations and groups to discuss the future of their villages and to hear their views on the special program for the countryside that has been circulated among them. It is an informal way of working that can be adapted to the special situation of each place and each group. The effect on local development depends on this person's sensibility to and his knowledge of the local situation as well as on his local contacts and his social competence. It also depends on his ability to make planners work with the local issues. After his local meetings he informs the community

planners of the outcome of his visits and they can then integrate his experiences into the formal system of planning.

In Tidaholm the strategy is different. Here a physical planner has been working to involve local groups into the formal planning process itself. Questionnaires to inhabitants about their environment and their general situation have been handed out and returned to the planning office.

These different ways of working with countryside development both have their merits as well as their draw backs and it is likely that both ways should be combined in each community to make the countryside issues more salient. As an inspiration in working with countryside development examples from other local communities are presented where people have managed to generate creative solutions and positive action together. The creative potential in people meeting each other is often seen as a characteristic of city life *in contrast* to countryside environment where social life is seen to play more of a conserving rather than a changing role. If social life of small communities is to become successful arenas for countryside development one must know how they work today. What are the conditions for creative local change in the countryside of these two communities? What meaning - if any - does local life have for different groups of inhabitants?

Local facilities are highly valued but given no priority

Informal relations between people are usually the most important social arenas in the daily life of the countryside. Besides these networks there often is organised social life in the form of local associations promoting the interests of the specific place; an old building or the local heritage in a general sense. These associations have social gatherings and activities on a few occasions during the year (in Swedish these are the "bygdegårdsförening" and "hembygdsförening"). Newer associations are often directed toward the future of the place (in Swedish these are the "byalag" and "samhällsförening"). There can be other associations or societies for people with specific interests like sports organisations. Charity groups and groups of the Protestant church - until recently the church of the state - as well as of other denominations often have social activities for people of different ages.

If there are any local services they usually get to play a social role in the village, in addition to their practical function. In some places people have a hard time recognising any community or commercial services at all except the postal service and the school bus. In those few locations where there is a village shop (in Swedish "lanthandel"), this is highly valued. Still, people express their loyalty to it in a half-hearted way, saying, that they "try to" shop there. In practice, this means that they might buy a few things there in between their more regular weekly shopping in large supermarkets. In the countryside a village shop or a café, the latter being even more unusual, gives people the rare but appreciated opportunity of meeting other people whenever they would like, and close to home. Local services are appreciated not only for their explicit functions but also for contributing to giving a sense of local identity and solidarity. The very existence of facilities like public transport and mobile (bus) libraries are seen as an expression of how decision-makers and the wider society value places. Despite a general positive evaluation of facilities like these, people tend not to use local facilities very much, because they are mobile on their own.

High mobility being a natural part of today's daily life

The relatively short distances, of about 20-40 km, between several small cities in the geographical area seem to encourage people to make travel a natural part of their daily life. To live in the countryside in between some of these cities is sometimes even described as living in "a centre", being people able to choose between cities for different occasions, taking into consideration their different qualities for shopping, amusement or environment. This attitude is particularly salient in the younger generations. Interviews with older people show, however, that their attitudes to movement in the region have changed as well over the decades and made their ways of living more and more dependent on driving a car than before.

Even if most people see having a car as a natural part of their way of dwelling, better public communications are the most common thing people claim would make their villages better places to live in. It is seen as an important question for the youth and also a support for families who have to manage with only one car. For families with just one driver, older people who begin having problems moving around on their own and for people who see their choice of dwelling as an environmental commitment, alternatives to driving a car can also have a strong impact on their dwelling experience as a whole.

To reach Gothenburg by train takes slightly more than one hour. The possibility of travelling there for work and shopping seems to be quite a recent discovery for many people and as yet not very much used. Mobility seems to increase but within a limited part of the region and in the close vicinity of where people live. With house-prices being much lower in the Falköping and Tidaholm area as compared to Gothenburg one might expect a wider range movement stretching also to Gothenburg in the future.

Segregated local life: local inhabitants and newcomers

In spite of the high mobility among people and the introduction of new ways of living, villages in this area still seem to be characterised more by the tradition and history than by any other influence. Some people feel like strangers only a few villages away from where they were born. People originating in the area at times have a hard time understanding the interests of newcomers in "their" environment. Newcomers to the area often are seen as outsiders for decades. The idea of whom belongs to a place and whom does not, however, changes continuously. Young people seem to have a generalised kind of place attachment to an area rather than to any specific place.

The village as a place for conveying traditions rather than welcoming new people and ideas is a recurring theme in the interviews with people in the two communities. The old villagers want people to remain in the countryside but are less prepared to welcome newcomers. The existence of a variety of life styles seems to have other effects on social life of the countryside than on social life in the city. Whereas differences in the dense environments of cities seem to give rise to vital subcultures, differences in the scarcely populated areas of the countryside seem to split local communities rather than creating something new.

Changing roles for women - contradictory expectations on behaviour

The concept of "village life" has strong emotional undertones that influence what is expected of people in the environment. Old people recall memories from when they were young, and

there was more "hustle and bustle" in the village. They remember helping each other more than is the case today. Memories like these of the past influence expectations on "village life", even if people many times recognise that important changes have taken place in all society since then. The fact that women spend less time at home with children, working in nearby-cities is often mentioned to explain why villages have lost much of their social life. Changing roles in families and ways of organising daily life seem to complicate relationships between generations and make it harder to rely on the countryside traditions of social life. Sticking to traditional ideas of local life seems to confuse rather than help people see what new roles people can play for each other in the local arena today.

Women in the two communities struggle with the conflict of traditional roles of countryside culture and modern roles stemming from their experiences working in the cities. In other parts of Sweden women create networks and actively work with the countryside environment from a gender perspective but this is not the case here. Asked about their efforts to make any changes in their local environment, women often answer that they never tried to exert any influence. Sometimes they add ironically that others have been "taking well care of these things", indicating that they themselves feel almost locked out. At other times they explicitly state that the tradition is that only men meet to discuss local matters. The solution to many women seems to be to try to combine a traditional role of family-life in the countryside with the role of a modern, highly mobile person in the area, actively engaged in working life. Where women are prominent figures in associations or start new types of business, this can hardly be said to be the result of a generally supportive environment for women but due rather to strong personalities, power of initiative, hard work and other personal circumstances.

Conclusions and suggestions: Local life and ways of living in the future

People living in the countryside of the Falköping and Tidaholm communities share a strong general positive evaluation of their physical environment and appreciate the countryside for being a calm place to live in. In particular, it is seen as a good place for children to grown up in. That the area is attractive to live in for these reasons and that many people find the natural environment important for their personal well-being is important for planners to realise.

Still, it is clear that people in the area live quite differently and do not share a common culture. They have different backgrounds and they have different reasons for living here. Few are traditional farmers. We have avoided using the term 'rural' as it carries with it farming connotations. Instead we have chosen the more general term 'countryside' for characterising the geographical areas outside the cities and towns in the Falköping and Tidaholm communities. Our aim of emphasising the existence of different patterns of living in the countryside has been for planners to see more easily that this no longer is a traditionally rural environment.

Concerning social life in the countryside views differ between places and persons. In some places people talk happily about different activities in their village, while people do not do so in others. Local life depends very much on networks with a long local tradition. These are not easily available to newcomers. But also among newcomers attitudes to local life vary, with some people eager to be engaged in their social surroundings, while others remain uninterested and stay away.

With cities at close reach and the frequent use of a car in daily life people in this area are likely to travel to get what they want rather than "staying at home" and trying to improve the local environment. Local services are strongly valued in a general sense and they seem to contribute to local solidarity, where they still exist, but they are not given priority in practice. Some villages are described as "empty" places and people feel uncomfortable about that. When trying to think about solutions there seems to be a tendency for people – both local people and planners - to rely on ideas of how local life used to work in the past with its different social structure from today, thereby at times failing to acknowledge the needs of the present inhabitants. That local development is important is clear from that fact that there are people who are less mobile than others and confined to the local environment, dependent on it, like parents at home with small children, elderly persons, children and youth. There should be a combination of environmental, social and organisational efforts to help improve the situation for them.

There is room for a lot of innovation and strategic thinking on how to make planning supportive of the various modern ways of living in the countryside that already exist and some of which we have described in our study, if the countryside is to survive as an attractive place to live in. Planning efforts must take into account the fact that the population is mobile, that those who lack transportation want it and that the population is culturally dissimilar. Physical planners, to the extent that they do not already do so, would profit from working with other community planners like day-care, school and other social authorities. These different authorities would profit from integrating their different pieces of knowledge and planning efforts with those of the others. In small communities like those of Falköping and Tidaholm that seems feasible. How exactly the co-operation is to be organised and how different local levels are to be integrated into community planning is a matter of changing old and finding new practices. Certainly, the experiences from the present countryside development projects will be useful to contemplate when organising such co-operation.

REFERENSER

Pm och rapporter av betydelse för NOORD XXI-projektet:

Erfaringer fra et regionalt samarbeid om planlegging rundt Nordsjøen. En presentation av prosjektet: NOORD XXI – QUALITY BY IIDENTITY. Beyond traditional spatial and economic development, pm av Öivind Holt, den 11 februar 2000

Regional planering, Att bo i en kommun men leva i en region, pm från Svenska Kommunförbundet 2000 med en presentation av Interreg II C Nordsjön

Landsbygdsutvikling i Falköping og Tidaholm. En dokumentanalyse med noen referanser til Buskerud og Aberdeenshire, pm daterad 24 juli 2000 av Erna Wenche Östrem

Articulations of Identity – a methodological essay and a report on Askim and Tidaholm, final report to the Noord XXI project, July 2000, pm av Arne Bugge Amundsen

Unge stemmer i Askim og Tidaholm – en delrapport til Noord XXI-prosjektet, august 2000, pm av Arne Bugge Amundsen

Falköpings Kommun. Omvärldsanalys. Slutrapport av Mark Vadasz, Hammerth & Boström AB, Nacka Strand den 15 september 1999

Falköpings kommun, Sikte mot framtiden. Inspirations- och studiematerial för Falköpings kommuns Landsbygdsprogram 1999

Förslag till Landsbygdsprogram för Falköpings kommun eller Vart tog Skörstorps gräsklippare vägen? pm från Falköpings kommun, Kommunstyrelsen 2000-03-16

Enkätundersökning våren 2000, NOORD XXI, Tidaholms kommun

Framtidsplaner för landsbygden. Underlag för översiktsplanen, Tidaholms kommun, odaterat

Stad och Land i samverkan i Tidaholm (1998), redaktörer Bengt Persson och Petter Åkerblom, Stad & Land nr 151, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp

Malbert, Björn (1998), *Urban Planning Participation: Linking Practice and Theory*, School of Architecture, Chalmers University of Technology, Göteborg

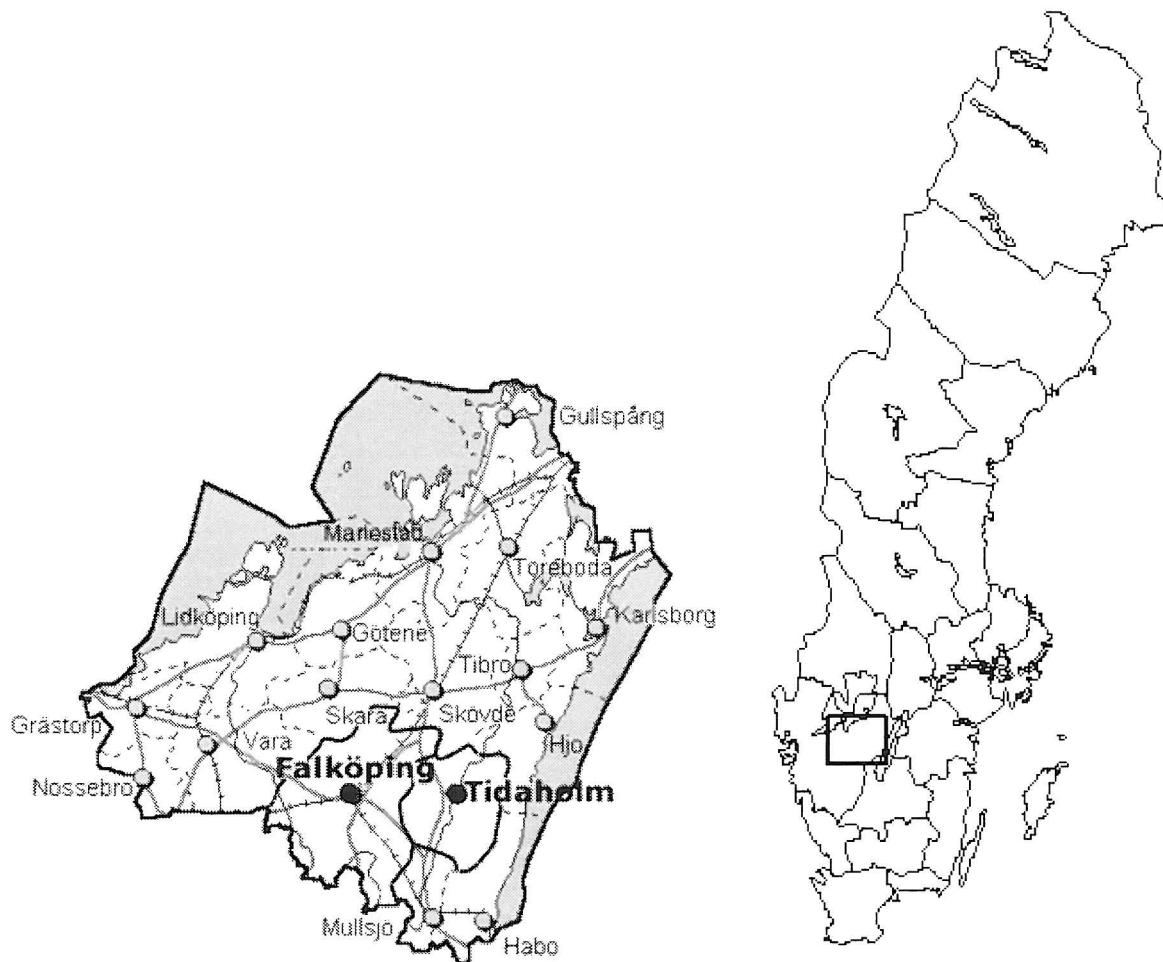
Annan litteratur:

Amcoff, Jan (2000), *Samtida bosättning på svensk landsbygd*, Uppsala Universitet, Geografiska Regionstudier nr 41

Stenbacka, Susanne (2001), *Landsbygdsboende i inflyttarnas perpektiv. Intention och handling i lokalsamhället*, Uppsala Universitet, Geografiska Regionstudier nr 42

Tillberg, Karin (2001), *Barnfamilers dagliga fritidsresor i bilsamhället – ett tidspussel med geografiska och könsmässiga variationer*, Uppsala Universitet, Geografiska Regionstudier nr 43

KARTA MED FALKÖPINGS OCH TIDAHOLMS KOMMUNER I
VÄSTRAGÖTALANDSREGIONEN MARKERADE



BESKRIVNING AV INTERVJUER OCH ENKÄTER, INTERVJUTEMAN OCH ENKÄTFRÅGOR SAMT FÖRTECKNING ÖVER MEDVERKANDE INTERVJUPERSONER

Metoder

Vår studie är huvudsakligen en intervjustudie, vars syfte är att ge en bild av hur människor boende på landsbygden ser på sin situation och på den plats där de bor idag. Intervjuerna har sammanställts och tolkats utifrån vad som kommit fram av relevans för studiens frågeställningar med syfte att förstå olika livssammanhang och landsbygdsmiljöns betydelse för dessa. Vi har också använt oss av två mindre enkäter, dels en enkät riktad till två gymnasieklasser, dels en enkät som ingår i Fredrika Mårtenssons avhandlingsmaterial och som visar småbarnsföräldrars synpunkter på sina barns boendemiljö.

Själva intervjusituationen kan närmast liknas vid ett samtal. Intervjupersonen har ställt upp på att vara uppgiftslämnare och besvara våra frågor men har även ibland själv tagit upp frågor och diskuterat dem. Vi har alltså haft direkt kontakt med våra intervjupersoner och i många fall besökt dem i deras hem eller på deras gårdar. Vi har ibland haft mer än en kontakt med intervjupersonerna.

Våra intervjuer är av två slag, samtalsintervjuer och telefonintervjuer. Dessutom har vi som inledning till två gruppintervjuer använt en enkät. Vi har också utnyttjat ett enkätmaterial från föräldrar på en förskola i en av kommunerna. Teman för intervjuerna och enkäterna redovisas här i bilaga 1, där också antalet intervjupersoner i de olika intervjuerna anges liksom antalet medverkande i enkäterna. I bilaga 2 anges intervjupersonernas hemorter i Falköpings och Tidaholms kommuner. Som framgår av dessa bilagor har vi fått en relativt god spridning i insamlingen av intervjuer vad avser intervjupersonernas ålder, kön och bosättningsort i de två kommunerna.

Beskrivning av samtalsintervjuer och intervjuteman

De personer, som kontaktats för samtalsintervjuer, har alla ställt sig positiva till att bli intervjuade. Ingen har avböjt att bli intervjuad. Vi har förklarat att intervjun sker anonymt och att intervjupersonernas identitet ska skyddas. Vi har vänt oss till våra intervjupersoner, därför att de har intressanta erfarenheter att förmedla och av betydelse för NOORD XXI-projektet. Män och kvinnor med olika erfarenheter av landsbygdsboende, i olika åldrar och boende på olika platser i de båda kommunerna har kontaktats. Kontakterna med intervjupersonerna har tagits dels direkt vid olika slags möten, där dessa råkat befinna sig samtidigt med oss, dels genom uppringning på telefon och/eller via email. Diskussioner om val av intervjupersoner har förts med de tjänstemän i de båda kommunerna, som är engagerade i projektet, men valen har träffats av oss.

Intervjuerna har ägt rum som långa samtal på mellan 60 minuter till drygt 1 ½ timma, oftast hemma hos den intervjuade personen. Att få träffa intervjupersonen i hemmiljön har varit en fördel för oss som då fått möjlighet att se hur bostadsmiljön, naturen och landskapet ser ut där bostaden ligger, få träffa andra människor i omgivningen som intervjupersonens familj,

anställda och andra, kunna iaktta verksamheterna på platsen och observera på vilket avstånd platsen legat från grannar, närmsta by och större samhälle. I regel är det bara en person som intervjuats men ibland har en maka eller make deltagit och ibland har barn deltagit.

Samtalsintervjuerna har förts som koncentrerade samtal kring följande teman:

bofasthet på landsbygden, yrke och familjesituation
uppväxtplats och tidigare bostadsorter
för- och nackdelar med att bo på landsbygden
platser av betydelse i regionen
framtidsplaner – bo kvar eller flytta – varför?

Efter det att intervjuerna genomförts har vi skrivit ner vad som sagts och vad vi iakttagit av intresse för projektet i intervjupersonens omgivning. Dessa minnesanteckningar, som omedelbart gjorts efter intervjuerna, är alltså projektets basdata tillsammans med svaren från telefonintervjuerna och de enkätsvar, som beskrivs nedan.

Intervjuerna har blivit innehållsrika tack vare att intervjupersonerna tagit intervjusituationen och frågorna på allvar och förmedlat många reflektioner och tankar. Vi har i vår tur kunnat ge intervjupersonen upplysningar om NOORD XXI-projektet. Ett bestämt intryck som vi fått är att för en del intervjupersoner har intervjusituationen bidragit till att de utvecklat och artikulera tankar de länge burit på. Eftersom den av oss som gjort samtalsintervjuerna själv varken är landsbygdsbo eller boende i någon av kommunerna har det varit nödvändigt för intervjupersonerna att svara på frågor som till en början – och för de invigda – kan framstå som självklara men som ändå kan vinna på att ges ett svar. Som ett tecken på detta kan man se följande meddelande som en intervjuperson efter intervjun skickade per email.

”Det var roligt att få vara med, och att få tala med Dig om landsbygdsfrågan, ett ämne som berör mig mycket. Det var också värdefullt för mig att få lite perspektiv från en utomstående. Vad sällan sådana här samtal förs om frågor som är antingen väldigt svåra eller självklara.”

Antal personer medverkande i samtals- och gruppintervjuerna

19 personer i långa samtalsintervjuer, varav 12 män och 7 kvinnor; 17 vuxna personer i åldrarna 30 till 58 år och två 16 år gamla gymnasister

Telefonintervjuerna

Telefonintervjuer har gjorts med slumpmässigt utvalda personer från telefonkatalogen med variation av byar och postorter som urskiljande princip. Telefonintervjun har använts som metod att nå personer utanför de kretsar av personer, som är bekanta för kommunens representanter och som vi själva personligen kontaktat. Syftet var att på kort tid få en så varierad bild som möjligt av landsbygdsboendet i de två kommunerna.

Då intervjun skedde med den person som först svarade i telefonen och det främst var kvinnor som svarade blev det också fler kvinnor som intervjuades. Härigenom balanseras dominansen av män i samtalsintervjuerna. Flera äldre personer och ett par småbarnsföräldrar ingick också

i telefonintervjuerna. Intervjuerna varade i genomsnitt i 30 minuter men även intervjuer på 10 minuter och över en timme förekom. Frågorna i telefonintervjuerna behandlade:

- uppgifter om hushållet och sysselsättning
- boendets för- och nackdelar
- den lokala aktiviteten
- rörelsemönster och relationer till staden
- lokala förändringar
- hemhörighet

Telefonintervjun som metod har den stora fördelen att den kräver en mindre arbetsinsats både av intervjuaren och intervjupersonen än samtalsintervjun. Samtidigt kan den inträffa under ibland för intervjupersonen olämpliga eller komplicerade förhållanden och störa denne när han eller hon är upptagen, vilket försvårar samtalet. Inga personer som kontaktas på telefon har dock har tackat nej till att bli intervjuade. En äldre person svarade mycket kortfattat. Det kan inte uteslutas att detta beror på att äldre personer på landsbygden inte gärna på telefon berättar om sig själv för en okänd person. Alla de övriga svarade generöst och mer eller mindre mångordigt på frågorna. I flera fall utvecklades intervjun så att de på förhand bestämda frågorna kunde varvas med att intervjupersonen fritt berättade om sina olika erfarenheter i miljön. Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det var uppenbart att de flesta tyckte frågorna var intressanta att besvara också i telefonintervjuerna.

Intervjuschema för telefonintervjuerna

ALLMÄNT

Hur många personer finns det i hushållet?
Har ni hus eller gård..., mark.... Har ni djur?
När flyttade du dit?
Arbetar ni/studerar eller...

BOENDE

Vad tycker ni är bra med att bo där ni bor?
Vad tycker ni är sämre med att bo där ni bor?
(Hur verkar det vara för barn att bo där?)

LOKAL AKTIVITET

Vilka lokala aktiviteter finns det där ni bor? Som ni använder?
Aktivitet och roll för Hembygdsförening? Bygdegårdsförening? Kyrkan? Samhällsförening?
Annat?
- aktiv landsbygdsutveckling?
Hur och när träffas folk i byn?
Finns det några lokala mötesplatser? Tillfällen då man träffar andra i byn...
Hur har det lokala livet förändrats under de åren du bott där? Hur varit under olika skeden i livet...

OMGIVNINGAR; TRÄDGÅRD MM

Hur använder ni de nära omgivningarna? Finns det några platser ni tycker särskilt mycket om att besöka?

Har ni några intressen och hobbies e dyl som ni kan utöva nära där ni bor?
Några husdjur?

SERVICE - STÄDERNA

Finns det någon lokal service där ni bor? Kommunikationer? Körkort?
Var gör ni matinköp? Lokalt?
I vilka andra orter gör ni ärenden/ inköp?
Finns det någon ort i trakten ni tycker bättre om än andra?
Vilken är er stad? Finns det något du tycker om med städer?
Hur ofta besöker ni Göteborg? Andra storstäder?

FÖRÄNDRING

Vad tycker du kunde göra det bättre att bo där?
Vilka kanaler finns det när man vill förändra något?
Har du haft kontakt med kommunen i något ärende - vilket
bemötande fick ni?
Har det dykt upp några nya verksamheter/företag/aktiva personer på senare år?

PLATSIDENTITET

Finns det några andra platser i trakten som du tycker verkar trevligt att bo på?
Känner du dig hemhörig bara i byn eller i hela bygden kring T/F?
Har du någon gång funderat på att flytta därifrån?

ÅLDER?

Antal personer medverkande i telefonintervjuerna

Telefonintervjuerna besvarades av 18 personer, varav av 14 var kvinnor och 4 män. 12 av personerna var mellan 40 och 60 år. 4 personer var mellan 70 och 90 år gamla. 2 personer var i 30-års åldern.

Enkäterna och gruppintervjuerna

Data från två enkäter ingår i undersökningen. Det är dels enkäterna till två grupper av gymnasister i sista årskursen på Rudbecksgymnasiet i Tidaholm och Ällebergsgymnasiet i Falköping; dels en enkät till familjer med barn i förskola om föräldrarnas syn på barnens boendeförhållanden. Kontakter togs med gymnasielärare på samhällsprogrammen i de båda gymnasierna och lärarna förmedlade vidare kontakten med eleverna. Ett önskemål vara att få träffa gymnasister som bodde på landsbygden för gruppintervju. Av olika omständigheter blev det så att vi träffade gymnasister som både bodde på landsbygden och i tätorterna Falköping och Tidaholm. Med gymnasierna skedde alltså ett utbyte dels i form av svar på frågor i enkäten, dels i form av gruppdiskussioner, dels i form av en gruppintervju med två grupper av gymnasister om vardera fyra respektive sju elever.

Svaren på frågorna i enkäten till småbarnsfamiljerna är hämtade från en större studie; "Förskolemiljö och hälsa" som Fredrika Mårtensson m fl genomför på en förskola i en av kommunerna. Att vi låtit denna enkät ingå i den här studien beror på att de framstår som

intressanta utifrån vad som återkommit i flera intervjuer, nämligen uppfattningen att det är särskilt bra för barn att växa upp på landsbygden.

Fördelen med enkätsvar är att man snabbt får en överblick över svaren. Nackdelen är att det inte finns kompletterande information till de svar som lämnats och att en del frågor inte besvaras i enkäten. När det gäller enkäten till gymnasisterna kompletterades den med långa diskussioner dels i en hel klass, dels i två gruppintervjuer. Dessa gruppdiskussioner och gruppintervjuer var givande och gav både information till oss och ett utbyte mellan gymnasisterna själva. Nackdelen med både gruppdiskussioner och gruppintervjuer är att vissa individer är mera talträngda än andra och att alla deltagare inte får komma till tals ordentligt. Detta problem undviks i en intervju.

Enkätfrågor till gymnasister i sista årskursen på samhällsprogrammet på Rudbecks- och Allebergsgymnasiet

om vad som ska hända efter skolans slut
VAD SKA DU GÖRA NÄR SKOLAN ÄR SLUT?

VAD SKA DU UTBILDA DIG TILL?

VAD SKA DU ARBETA MED?

KOMMER DU ATT FLYTTA HEMIFRÅN EFTER SKOLANS SLUT?

VART?

KOMMER DU ATT BO KVAR HEMMA OCH PENDLA TILL DIN
STUDIEORT/ARBETSPLATS?

om framtida arbete och bostadsplats
VAD VILL DU BO NÄR DU FÅTT JOBB?

VARFÖR?

om att bo på landsbygden
VAD ÄR BRA MED ATT BO PÅ LANDSBYGDEN?

VAD ÄR DÅLIGT MED ATT BO PÅ LANDSBYGDEN?

VAD KAN BLI BÄTTRE FÖR UNGA MÄNNISKOR SOM VILL BO PÅ
LANDSBYGDEN?

HAR DU TILLGÅNG TILL BIL – EGEN BIL ELLER LÅNAR AV DINA FÖRÄLDRAR?
stryk under vilket som gäller

VILKA STÄDER BRUKAR DU BESÖKA I REGIONEN – VARFÖR?

VAD ÄR BRA MED ATT VÄXA UPP PÅ LANDSBYGDEN?

VILKA OLIKA PLATSER HAR DU BOTT PÅ UNDER DIN UPPVÄXT?

KOMMENTARER/TILLÄGG

Svaren på frågorna var öppna, dvs. de tillfrågade gymnasisterna kunde skriva vad de ville och behövde inte ta ställning till några på förhand givna svarsalternativ. Två frågor framstod som oklara för några gymnasister, nämligen vad som menades med "landsbygden" och med "regionen". Med "landsbygden" sa vi att vi menade platser utanför Falköping och Tidaholm och med "regionen" sa vi att vi menade omgivningen kring deras bostad även långt bort såsom exempelvis Göteborg. Kanske är båda dessa termer facktermer som används bara av planerare, troligen är ordet region det. För att förtydliga innebörden i ordet region visade vi med lärarens hjälp i en av klasserna vad som omfattades geografiskt på en karta över regionen.

Antal gymnasister medverkande i enkäterna, i gruppdiskussionerna och gruppintervjuerna

Enkäten besvarades av 18 stycken 18 år gamla gymnasister, av vilka tre var pojkar och 17 flickor.

Gruppdiskussion fördes i en klass med 11 elever

Gruppintervjuer gjordes i en grupp med fyra flickor och en grupp med två pojkar och fem flickor

Enkätfrågor till föräldrar med barn i förskoleverksamhet från januari 2000

De frågor som vi uppmärksammar från enkäten är följande:

- (1) Vad tycker Du är bra för ditt barn med boendemiljön? Ange tre saker samt
- (2) Vad tycker du är dåligt för ditt barn med boendemiljön? Ange tre saker

Svaren på frågorna var öppna, dvs. de tillfrågade föräldrarna kunde skriva vad de ville och behövde inte ta ställning till några på förhand givna svarsalternativ.

14 enkäter besvarades av föräldrar till lika många barn i förskoleverksamhet, barnens åldrar varierade mellan 2 och 6 år

INTERVJUPERSONERNAS HEMORTER

Intervjuer har gjorts med en eller flera personer boende på följande orter:

i Falköpings kommun

Amfastorp
Borgunda
Brismene
Broddetorp
Dala
Gökhem
Hovmene
Högstena
Påverås
Ranstad
Segerstad
Skår
Vartofta
Vistorp
Åsarp
Östra Tunhem

i Tidaholms kommun

Acklinga
Daretorp
Ekedalen
Folkabo
Fröjered
Gälleberg
Härja
Liden
Madängsholm
Ottravad
Suntak
Velinga
Vättak

Tidigare publikationer utgivna i serien Rapport Institutionen för landskapsplanering Alnarp

97:1 Breiling, Meinhard. Charamza, Pavel & Skage, Olav R. Klimasensibilität österreichischer Bezirke mit besonderer Berücksichtigung des Winterourismus. Alnarp 1997.

98:1 Westin, Anders. CAD och andra digitala verktyg i landskapsarkitektutbildningen. Alnarp 1998.

98:2 Gyllin, Mats & Hammer, Mårten. Floraanpassad vägkantskötsel – kunskapsuppbyggnad och metodutveckling för vägkanter med ”trivial” vegetation. Alnarp 1998.

99:1 Gustavsson, Roland & Ode, Åsa. Ph.D. course 1998. Sustainable landscape management in Southern Scandinavia. Alnarp 1999.

99:2 Carlsson, Rolf & Dahlström, Anette & Jönsson, Anna. Den tätortsnära skogens betydelse i planeringen. Alnarp 1999.

99:3 Axelsson Lindgren, Christina. En semantisk modell för skogsupp-
levelse. Arbetsrapport. Alnarp 1999.

00:1 Lundquist, Kjell. Bidrag till kännedomen om begreppet trädgård och om trädgårdsväxternas historia i Sverige. Alnarp 2000.

00:2 Jakobsson, Anna. Ronneby Brunnsspark – historien om en hälso-
brunns parker och trädgårdar. Alnarp 2000.

00:3 Ode, Åsa. Skötselintentioner i plan och genomförande – fallet Furu-
lunds fure. Alnarp 2000.

00:4 Carlsson, Rolf & Jönsson, Anna. Människan och skogen – sociala
och biologiska kvaliteter i planeringen av tätortsnära natur. Alnarp 2000.

00:5 Åsa Setterby & Anna Jakobsson & Kjell Lundquist & Kenneth
Lorentzon & Roland Gustavsson. Ronneby Brunnsspark. Vårdplan. Över-
gripande riktlinjer och detaljerade åtgärdsförslag för Ronneby Brunns-
parks bevarande, vård och utveckling. Alnarp 2000.

01:1 Anita Jernberg. Natur och trädgård inom vård och omsorg. Institu-
tionen för landskapsplanering i samarbete med Dalarnas forskningsråd.
Alnarp 2001.

01:2 Gunilla Lindholm. Mer att göra på skolgården? En undersökning av
barns aktiviteter på nio skolgårdar före och efter ombyggnad. Alnarp 2001.

